



**Национална музикална академия
„Проф. Панчо Владигеров”**

**Вокален факултет
Катедра „Класическо пеене”**

Веселин Емилов Михайлов

**Художествено-творчески постижения и репертоар на
Бургаска опера в периода 1955 – 1999 година, в контекста на
музикално-историческото развитие на града**

АВТОРЕФЕРАТ

**на дисертация за присъждане на
образователна и научна степен „Доктор”**

Научен ръководител: проф. Боянка Арнаудова

София 2020

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОД	4
I. КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКО МИНАЛО НА БУРГАС ДО 1955 ГОДИНА	7
1. Исторически предпоставки и факти от културното минало на Бургас	7
2. Музикалният и концертен живот в Бургас	10
3. Създаване на музикални дружества и тяхната дейност	12
3.1. Музикално дружество „Родни Звуци” (1910 – 1947 година)	12
3.2. Музикално дружество „Вагнер” (1920 – 1922 година)	13
3.3. Бургаски народен хор (1925 – 1953 година).....	13
3.4. Македонско дружество (1928 година)	14
4. Личности изиграли важна роля за музикалното развитие в града.....	15
5. Музикални дейци – композитори, диригенти, изпълнители – живели, родени или работили в Бургас и допринесли за музикалния просперитет на града.....	15
6. Духови оркестри и капелмайстори.....	16
7. Създаване на държавен симфоничен оркестър и негови изяви след 1944 година	17
II. БУРГАСКА САМОДЕЙНА ОПЕРА ОТ 1955 ДО 1972 ГОДИНА	19
1. Исторически факти	19
2. Бургаска самодейна опера (1955 – 1960 година)	21
3. Бургаска самодейна опера (1960 – 1972 година)	27
III. ДЪРЖАВНА ОПЕРА БУРГАС ОТ 1972 ДО 1999 ГОДИНА	31
1. Дългоочаквано решение	31

2. Първи години на Държавна опера Бургас – опера, оперета, мюзикъл.....	37
3. Юбилейна година – равностетка от изминалите години	41
4. Бургаската опера има свой дом	42
5. Върхови години на Бургаска опера.....	43
6. Последни години преди обединяването на операта с филхармонията	46
7. Развитие на балета след одържавяването на Бургаска опера.....	48
8. Детски спектакли и образователни концерти	51
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	56
ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.....	58
БИБЛИОГРАФИЯ	60
ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА.....	66
ПОЯСНИТЕЛНИ БЕЛЕЖКИ	67

УВОД

Настоящият труд е първия опит да се направи едно цялостно описание на Бургаска опера в периода 1955 – 1999 г., (края на XX век) респективно и на музикално-историческия живот на Бургас.

Първоначалната ми идея и намерения бяха, трудът да е само върху Бургаска опера, но в последствие добавих и цяла първа, въвеждаща глава посветена на музикалното развитие на града. По този начин съдържателният обхват на труда се обогати с още информация. Водеше ме творческото предизвикателство, да се потопя в света на операта, във вокалното изкуство и по този начин да открия спецификата, взаимовръзката между певец, диригент, режисьор, публика.

Методология на дисертационния труд. Обект е Бургаската опера, която е част от всеобщата културна история на България. Настоящият труд е замислен като един ретроспективен анализ – исторически, музикално-драматургически, вокално-интерпретаторски. Проследяване на развитието на музикалния Бургас и в частност на Бургаска опера до края на деветдесетте години на XX век. Да се напише история за музикалното развитие на един град е трудна, отговорна и деликатна задача. Единични са отпечатаните материали с подобно съдържание. Малко са участниците от първите етапи на изследваните събития, от които може да се получи информация. Много от архивите, които биха дали възможност за едно още по-подробно и точно изследване за периода до 1999 г., не са запазени.

Материалът събиран от различни източници е проверяван, сверяван, за да не се допуснат, до колкото е възможно, грешки за събитията и дейностите на музикантите в града.

Основната цел на дисертационния труд е да се определи мястото, ролята и значението на Бургаска опера, като един музикален институт с принос в културния живот на България. Да се разкрият особеностите при

създаването на оперна трупа в Бургас, която във времето прераства в самодейна, за да се стигне до нейното одържавяване и развитие до 1999 г., във връзка, с което съм си поставил следните конкретни задачи:

- Историографски обзор на културния и общественно-политически живот на Бургас в разглеждания период.
- Възникване на общественно-исторически и културни предпоставки за организиране на институцията.
- Бургаска самодейна опера – възгледи на създателите, цели, трудности, концепция за изнасяне на спектакли в региона и в страната, комплектуване на оперен състав, ателиета и технически служби, възходящо развитие.
- Личности – свързани със създаването, развитието и техния принос за изграждането на театъра. Извеждане на особено значимите измежду тях.
- Създаване на балетна трупа и значението ѝ.
- Държавна опера Бургас – художествени и ярки постижения, оригинални постановки, музикално-възпитателна дейност.
- Репертоар – особености, смесени планове – опери и оперети, отношение към българското музикално-сценично творчество.
- Публична оценка на дейността – музикална критика.
- Фестивали и международни прояви.

Принципите на организирането на материала следват структурна схема, при която констатациите и изводите са подкрепени със справка за съответните представления – в определен времеви отрязък. Тази схема обхваща:

- Кратък преглед на музикално-сценичните традиции в града преди появата на определен, професионален музикален театър.

- Наличие на оперни и оперетни фрагменти, изпълнявани от самодейни хорове или други състави, които стоят в основата на постепенно изграждащия се художествено-творчески институт.
- Справка с акцент върху ръководствата, съставите и най-важните моменти от професионалното и художествено израстване на театъра.
- Справка за развитието на балета, като самостоятелна формация.
- Хронология на постановките от създаването на операта до 1999 г., която включва автора на произведението, диригента, режисьора, солистите, художника, хореографа, хормайстора и дата на премиерния спектакъл.

Степен на разработеност на темата. За да напиша всичко това ми беше необходимо време и много задълбочена работа. Оказа се, че не за всички периоди има достатъчно информация. За щастие успях да събера много сведения от срещи-разговори с директори, диригенти, режисьори, солисти, оркестранти, хористи, сценични работници, които са работили, някои и до днес работят в Бургаска опера. Много статии, рецензии и критики прочетох в различни книги, списания и вестници в музикалния отдел на библиотеките и в държавния архив на града, както и в библиотеката на НМА „Проф. Панчо Владигеров”.

Решаващ фактор да се посветя на този труд и на тази тема е това, че съм дълбоко свързан с Бургас, в частност с Бургаска опера. Моята баба – Лилия (Лиляна) Белчева е един от основателите на операта, майка ми – Мария Белчева е започнала своят професионален път на сцената на Бургаска опера и по стечение на обстоятелствата и моят професионален път също започна на тази сцена, първо в ролята на Силвано в операта „Бал с маски” на Джузепе Верди, а след това в ролята на Ескамилио в операта „Кармен” на Жорж Бизе.

I. КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКО МИНАЛО НА БУРГАС ДО 1955 ГОДИНА

1. Исторически предпоставки и факти от културното минало на Бургас

Моята основна теза в дисертационния труд е посветена на създаването и развитието на Бургаска опера. Смятам, че не може без ретроспективно проследяване на историята на града, респективно, на зараждането на музикалния му живот. Осъзнавайки, че за да опозная историята на Бургаската опера трябва да се отправя към началото, да открия корените, започнах да събирам материали, да търся сърцевината, същността на процесите. Запознаването с подробности, предпоставки, факти, събития от миналото и съдбата на родния ми град е всъщност отваряне на една по-голяма възможност да осмисля, разкрия и анализирам как се е стигнало до създаване на опера в Бургас.

В тази глава се концентрирам върху някои от най-съществените моменти, фактори и събития, довели до създаване на опера в града.

Информацията, която събрах – от прочетените документи, книги, статии във вестници, в библиотеки и архиви, както и от проведените разговори с едни от създателите на Бургаска опера, оставя впечатлението, че за музикалния живот на града не е писано много. За далечното историческо минало на Бургас също се знае малко. Липсата на археологически и писмени паметници е причина да се правят догадки и изграждат хипотези, без да може точно да се датира основаването и проследи развитието на града.

При изкопни работи за строежа на битовия комбинат в Бургас през март 1965 г. е разкрит старинен некропол. Намерените монети и други предмети дават основание да се предполага, че на мястото на днешния

Бургас е съществувало голямо селище още в началото на IV век. Много вероятно неговото име да е послужило за основа на днешното наименование на града. По тези места са се строили бойни, гранични кули наричани „Бурги”. Те дали името на селището „Бургос”, а на гръцки – „Пиргос”¹.

През втората половина на XIX век българското население в града значително се увеличава, през 1865 г. българите наброяват повече от 1500 души. По това време в града има гръцка, турска и арменска общност, църкви и училища. Това дава подтик на българите да се сплотят и активират за заемане на достойно място в обществения живот.

Всъщност българската общност се обособява след средата на XIX век. Стимул за това е бил и специалният указ на Великия везир, с който се разрешава основаването на българска църква и училище². С основаването на българската община в града през 1869 г. се поставя началото на културното и просветно пробуждане на българското население. През втората половина на XIX век българското население в града значително се увеличава.

Около и след Освобождението Бургас за много кратко време се разраства в черноморски и търговски център с модерно за епохата ново пристанище (1903 г.). Създава се предпоставка за оживени търговски връзки, което привлича предприемчиви, интелигентни, будни българи от вътрешността на страната. Бургас приема също за свои граждани все повече българи – възпитаници на напредналите европейски държави. Присъединили се към интелигенцията на Бургас, именно те се оказват носители на идеи и значими придобивки, които историческите обстоятелства, преди това, не са позволили да се развият в града.

¹ Пенев, Велико. Музикалното минало на Бургас 1850 – 1944. Ямбол: Светлина, 2003, с. 8.

² За целта поп Георги Стоянов предоставя къщата си. Освещаването е на Великден 1869 г. и така се слага началото на активна просветна дейност сред увеличаващото се българско население.

Бих споменал и няколко семейства, които благодарение на дългогодишните си български традиции и афинитет към музиката и литературата са дали тон на обществените прояви от културно-просветен характер. Това са семействата на: Илия Зуркови – фармацевти-дрогеристи; Досю Вълеви – търговци на жита; Антон Пиперови – зъболекар; Попови – търговци на платове; Пантеви, Кобарелови, Търколеви – търговци; Янко Маркови – адвокат; Аврам Чалъовски – фабриканти на шоколадови изделия, и особено участие и влияние на фамилия Хаджипетрови – Големите български мелници, благотворителите – Баба Ганка (на нейно име има площад в града) и Иван Хаджипетрови. Те както и много други семейства, са с подчертан принос в културното развитие на Бургас.

Още в последното десетилетие на XIX век ясно се очертават основните носители на музикалния културен живот в града. Стожери се оказват училищното дело, където в следващия XX век ще се родят ученическите хорове, струнни и духови оркестри, ученически театри, оперети, опери.

В началото на XX век, вече има: прогимназия; търговска, мъжка и девическа гимназии; немска, италианска³ и френска гимназии; руско, арменско и еврейско начално училище. Тези институции привличат и образовани (най-често от чужбина) преподаватели.

Първите опити за уреждане на вечеринки с литературно-музикална програма, за сформирание на малки певчески групи се правят през 90-те години на XIX век, около 1890 г. Правят се и многобройни опити за създаване на хорови и оркестрови формации, които с различна продължителност обединяват местните музикантски сили.

През 1889 г. за първи път в пресата се споменава думата ОПЕРА по повод изнесен концерт с диригент Георги Нейчев.

³ **Лилия (Лиляна) Белчева** (моя баба по майчина линия). Тя е една от основателите на Бургаска опера и е завършила италианската гимназия, в която неин преподавател е бил братът на прочутия италиански тенор Бениамино Джили.

Последното десетилетие на XIX век ярко показва, че Бургас е отворен град буден и предпочитан от пътуващи театрални и музикални трупи и привлекателен за много интелектуалци, носещи духа на културен живот с друг привкус. Всички факти сочат, че Бургаското гражданство е активно в изграждането на основите на културния живот. Този живот, който в средата на XX век ще превърне името на Бургас в легенда за град на артисти, музиканти, художници, поети.

2. Музикалният и концертен живот в Бургас

Около 1890 г. е построен павилионът „Батенберг“, на мястото на днешния комплекс хотел-ресторант „Приморец“. Той става център на сценичните изкуства, място, където изнасят своите представления местните любители и преминаващите през Бургас български и чуждестранни театрални и оперни трупи. Павилионът „Батенберг“ изпълнява тази функция до 24 октомври 1910 г., когато изгаря при пожар. През август 1901 г. пристига пътуваща трупа артисти, която представя пъстра програма от различни сценки, танци, оперни, оперетни арии и дуети. Ръководител на трупата и артист в нея е Киркор Агопян. Представленията се изнасят в павилиона „Батенберг“ и с тях се слага началото на музикално-драматични представления.

Истинско цяло оперно представление се изнася през лятото на 1902 година. На път за Цариград, в Бургас пристига пътуваща италианска оперна трупа на Олиндо Гавоти, която в няколкодневния си престой представя пред бургазлии част от своя репертоар. Независимо от езиковата бариера, интересът към оперните спектакли е бил много голям. Няколко дни павилионът „Батенберг“ се изпълвал до краен предел от бургаски граждани.

Разказите на учили в чужбина за интензивния културен живот в Европа и особено за изявите на изтъкнати певци и музиканти, провокират по-заможните бургаски граждани да си купят пиана и други музикални инструменти, както и да потърсят опитни музикални педагози. Настъпва времето за домашното музициране и все по-чести публични концерти.

Първото съобщение и реклама за оперно представление се публикува във вестник „Бургаски глас“⁴, през октомври 1906 г., където се дава информация за пристигналата в Бургас трупа „Ориентал“ на Агопян.

Една от най-ярките прояви на гостували в Бургас индивидуални изпълнители е на 30 юли 1907 г. Певците Константин Михайлов-Стоян, Богдана Гюзелева и Иван Вульпе изнасят концерт от оперни арии и народни песни.

Бургас е един от малкото градове в страната, в които ученици от гимназията реализират цялостен оперен спектакъл. Избраното заглавие е от българската оперна литература – „Камен и Цена“ от Иванов и Кауцки.

Бургаският културен живот през 1934 г. е изпълнен с много знакови гостувания. На 9 април 1934 г. братята Любен и Панчо Владигерови изнасят за първи път концерт в Бургас. В следващите години те са чести гости на града. Други големи имена изнесли концерт в Бургас са Христина Морфова съпроводжана от Людмила Проконова през юни 1934 г.; Лиляна Добри Христова (дъщеря на именития композитор Добри Христов) и немският баритон Рудолф Вацке се представят на 28 октомври 1934 г.

Анализирайки данните относно музикалният живот от началото на XX век извеждам следните фундаментални дейности, организации и оркестри, на които ще се спра малко повече заради приносът им в културното и музикалното развитие на града.

⁴ Велков, Александър. Музикално-сценично изкуство в Бургас. Бургас: Либра Скорп, 2019, с. 53.

3. Създаване на музикални дружества и тяхната дейност

В първите години на ХХ век в Бургас вече се чувства необходимостта от музикална организация, която да обедини всички музикални сили в града, да тласне напред развитието на хоровото и оркестровото дело, да дава на гражданите музикална просвета и знания, да вдъхва у тях любов към музиката. През 1908 г. любители-музиканти сформират оркестър под името „Федеративен”, който се стреми да събере и обедини всички инструменталисти в града, желаещи да музицират.

3.1. Музикално дружество „Родни Звуци” (1910 – 1947 година)

Основано е от Никола Блажев. Това е най-голямото музикално дружество с многогодишна концертна и образователна дейност. На 26 октомври 1910 г. е свикано учредително събрание, на което става фактическото му основаване. Избрано е и първото ръководство в състав: председател – д-р Йоневич, секретар-касиер – Христо Палигорчев, регент на хора – Никола Блажев и съветник – Коста Барбаров.

С писмо № 1039 от 29 април 1911 г. на тогавашното Министерство на просветата бил одобрен Устава на дружеството и той влязъл в законна сила. С това станало и фактическото узаконяване на музикално дружество „Родни звуци”⁵.

Хорът при дружеството функционира до 1940 г., когато тогавашният му диригент Асен Жабленски е назначен за инспектор по музика при Министерството на народното просвещение в София и напуска Бургас.

Оркестърът на дружеството работи до 1947 г., след което прераства в Държавен симфоничен оркестър – Бургас с диригент Димитър Караджов.

С писмо № 27499 от 17 септември 1921 г., Министерството на народната просвета одобрява създаването на „Народно музикално

⁵ Певев, Велико. Музикалното минало на Бургас 1850 – 1944. Ямбол: Светлина, 2003, с. 15.

училище” в града, със статут на средно специално. С този акт се поставят стабилните основи за бъдещите професионални изяви в Бургас⁶. Първи директор на училището е бил Върбан Върбанов.

Със стабилизирането на оркестъра и хора, след набраният близо десет годишен опит, „Родни звуци” се заема с поставянето на творбата „НА ГУЛЯЙ” (в последствие редактирана и преименувана във „В ЛЕСА”) опера от Върбан Върбанов, който е диригент, режисьор и художник на постановката с премиера на 28 ноември 1920 г. Това е първата българска опера композирана в Бургас от бургаски композитор и реализирана с местни изпълнители.

3.2. Музикално дружество „Вагнер” (1920 – 1922 година)

През 1920 г. в Бургас се основава и музикалното дружество „Вагнер”, организирано от бургаския културен елит с по-високи музикални претенции. Главен инициатор за възникването на музикално дружество „Вагнер” (подпомогнато от Земеделската дружба, по това време на власт) става Иван Сладкаров, а ръководството на бързо формираните оркестър и хор от 120 певци поема Роман Спатарев, учител по пеене в Девическата гимназия. На първия концерт на дружеството (14 февруари 1921 г.) е изпълнен хор от операта „Танхойзер” на Вагнер. Със запомнящ успех се представя и оперетата „ФЕЯТА НА КАРНАВАЛА” от Имре Калман с режисьор Ангел Сладкаров и диригент Роман Спатарев, с което се създава сериозна конкуренция между двете дружества.

3.3. Бургаски народен хор (1925 – 1953 година)

За да се укрепи народностният дух, да се популяризира хубавата българска песен, да се въвлекат повече хора в тази благородна дейност се основава нов хоров състав – „Бургаски народен хор”, съставен от

⁶ Певев, Велико. Музикалното минало на Бургас 1850 – 1944. Ямбол: Светлина, 2003, с. 77.

ентусиасти любители на българската хорова песен (от домакини до чиновници и занаятчии). Съставът има значима роля за присъствието на цялостни оперни и оперетни заглавия на бургаска сцена. Основан е на 5 септември 1925 г. и негов дългогодишен диригент е Георги Табаков.

Бургаският народен хор е и един от активните инициатори за създаването на „Съюза на народните хорове в България”, чийто учредителен конгрес се е провел в София от 6 до 8 май 1927 г. Формацията обхваща 80 певци, сред които участници в различни граждански хорове. Към тях се събира и оркестър, който да съпровожда изнасяните музикално-сценични произведения.

Първата постановка с участието на „Народния хор” е „ВЕТРЕНАТА МЕЛНИЦА” оперета от Мишо Тодоров, премиера на 6 декември 1925 г.

„ГЕРГАНА” опера от Маестро Георги Атанасов. Диригент е Георги Табаков, режисьори са М. Савова и Н. Божилов, художник – Ив. Михайлович, хореограф – П. Опълченска, премиера на 19 май 1928 г. На спектаклите присъства и авторът, който дирижира един от тях.

„МИЛКАНА” (в последствие преименувана на „ЗАПУСТЯЛАТА ВОДЕНИЦА”) опера от Маестро Георги Атанасов. Диригент е Георги Табаков, режисьор – Стефан Киров (директор на Бургаския областен театър). Премиера през 1929 г. (четири представления) с Любен Минчев в главната роля.

3.4. Македонско дружество (1928 година)

Не остава назад и Македонското женско културно-просветно дружество в града. Наред с културната си дейност дружеството реализира и оперния спектакъл „ЦВЕТА” (МАКЕДОНСКА КЪРВАВА СВАТБА) – опера от Маестро Георги Атанасов. Диригент и режисьор на постановката са Георги Шагунов и Асен Жабленски, с премиера на 14 февруари 1928 г. (в присъствието на автора).

4. Личности изиграли важна роля за музикалното развитие в града

Крум Мумджиев – хормайстор и диригент на училищни хорове. Роман Спатарев (Спатаров) – диригент и учител по музика. Георги Табаков – диригентът с най-значителен принос за развитието на хоровото и диригентското изкуство в Бургас до средата на XX век. Върбан Върбанов (Попвърбанов) – диригент на хора и оркестъра на музикално дружество „Родни звуци”, директор на музикалното училище, композитор и музикален педагог.

5. Музикални дейци – композитори, диригенти, изпълнители – живели, родени или работели в Бургас и допринесли за музикалния просперитет на града

Никола Блажев – диригент и композитор. Д-р Коста Николов – председател на „Родни звуци”. Янко Марков – диригент на църковни хорове в Бургас. Асен Жабленски – диригент на музикално дружество „Родни звуци”. Димитър Караджов – основател на Държавния симфоничен оркестър. Караджов е един от радетелите за одържавяването на музикалното училище към „Родни звуци” и негов директор. Людмила Максимова – известна оперна певица. Лиляна Жабленска – първият директор на одържавената Бургаска опера (1972 – 1974 г.), вокален педагог. Олга Шевкенова – известна пианистка. Вера Баева – пианист-изпълнител, акомпанятор и композитор. Атанас Вълков Павлов – работи професионално в оркестри, където свири на флейта, кларинет и саксофон, а в симфоничния оркестър е първи фаготист. Катя Вълева – корепетитор в Софийска народна опера. С нея са работили почти всички наши знаменити оперни певци. Тодор Пантев – изпълнил много централни роли на сцената на ДМТ „Стефан Македонски”. Снежана Барова – пианист и преподавател

със завидна международна кариера. Христофор Върбанов – основател на детска музикална и балетна школа към транспортните работници. Любомир Бодуров – блестящ тенор, солист на Софийска народна опера. Лазар Николов – един от най-модерните български композитори.

6. Духови оркестри и капелмайстори

Неразделна част от културно-просветния живот в училищата са били духовите музикални (оркестри), създадени по необходимост за участие в манифестации, тържества и други. В Мъжката гимназия диригент е Крум Мумджиев – учител по музика; в Търговската – композиторите Върбан Върбанов, Павел Стефанов; в Девическата има фанфарен оркестър; в прогимназия „Св.Св. Кирил и Методий” ръководител е бил композитора и педагог Димитър Караджов.

Военната музика играе съществена роля в осигуряване на професионално подготвени духачи – тромпетисти, кларинетисти, тромбонисти, корнисти и други, които вземат дейно участие в оркестъра на музикалното дружество „Родни звуци” и по-късно в създадения Държавен симфоничен оркестър.

Първият Военен духов оркестър в Бургас е сформиран около 1892 г. негов капелмайстор е чеха Ян Цернер. От 24 януари 1897 г. за капелмайстор е назначен Георги Шагунов – първият българин капелмайстор в Бургас. Талантлив музикант, диригент, изпълнител и композитор, той е в центъра на всички музикални прояви и оставя трайни следи в музикалния живот на града.

През 1930 г. на мястото на Шагунов за капелмайстор е назначен Филип Кутев, който пет години работи с жар и ентузиазъм в Бургас. Издига художественият ръст на Военния духов оркестър, увеличава

състава му и продължава традицията за изнасяне на концерти в Морската градина на „Охлюва”, които продължават и до днес.

След Кутев за капелмайстор в Бургас е назначен Павел Стефанов, чиято дейност от 1935 г. нататък е особено плодотворна и разностранна. Той обогатява репертоара на Военния духов оркестър, издига още професионалното му ниво, изнася многобройни безплатни концерти. Военният духов оркестър в Бургас играе важна роля в културния и музикален живот на града с участието си в общоградски тържества, с концертите, които редовно изнася в театъра и в Морската градина.

7. Създаване на държавен симфоничен оркестър и негови изяви след 1944 година

Не е възможно да се пише за музикалния живот в Бургас без да се спомене за създаването и дейността на Симфоничния оркестър.

През 1947 г. по настояване на бургаската общественост и преценка на Министерството на културата и въз основа на плодотворната дейност на камерно-симфоничния оркестър при музикално дружество „Родни звуци” и наличието на дълголетно музикално училище назрява решението за образуване на Държавен симфоничен оркестър. Сформирането му се поверява на група професионалисти и общественици под художественото ръководство на композитора Димитър Караджов.

На 1 август 1947 г. с Министерско постановление се основава Бургаският държавен симфоничен оркестър⁷ и на 17 септември 1947 г., под диригентската палка на Димитър Караджов е първият концерт в салона на Драматичния театър „Адриана Будевска”.

Това ново и много важно явление в музикалния живот на Бургас преобразява и поставя на професионално ниво откъслечните прояви в тази

⁷ Певев, Велико. Музикалното минало на Бургас 1850 – 1944. Ямбол: Светлина, 2003, с. 57.

област. На лице е държавен институт, който ще залегне в основата на всички по-нататък създадени музикални формации – опера, ансамбли, школи, музикално средно училище. Появяват се авторитетни афиши на редовни и извънредни концерти, с участието на видни наши и чуждестранни солисти.

След Димитър Караджов, като главен диригент на Държавен симфоничен оркестър става видният столичен музикант професор Арсени Лечев и макар за кратко време, успява да внесе по-висока професионална взискателност и стройно ефективно управление на новосъздадения институт. Неговото дело продължава друг известен цигулар и диригент Васил Лолов (1949 – 1951 г.). Той ръководи умело колектива, издига неговия престиж и принос в националната ни музикална култура. Оркестърът, под негово ръководство, се представя на много добро ниво в първите прегледи на симфоничните оркестри в страната.

До одържавяването на самодейната опера Държавният симфоничен оркестър изпълнява успешно задачата си – основен компонент в работата ѝ. Оркестрантите, заразени от общия ентузиазъм, работят с вещина и прецизност, по своя воля и желание усилено в репетиции и спектакли.

Първа грижа на оркестъра е била винаги популяризирането, музикално образователните концерти, установяването на връзка с всички слоеве от населението на Бургас и окръга. Особено голяма е дейността на оркестъра в това отношение, по времето на главния диригент Васил Лолов. В резултат всеки премиерен концерт се изнася по два пъти – за абонати и на свободна продажба.

За граници между периодите ще послужат онези събития от музикалния живот на Бургас, които времето е превърнало в отправна точка към следващ, по-висок в организационно и художествено отношение етап.

Без съмнение изключително предимство и престиж за един град е да има Оперен театър и Филхармония. Израз на духовна потребност на

гражданите му и за висока степен на общуване и културно развитие. Ето защо важно е да знаем къде, кога и как е просветнала първата искра, за да може да се запали този красив фойерверк от музика, възторг и радост, което е обект на изследването в следващите раздели.

II. БУРГАСКА САМОДЕЙНА ОПЕРА ОТ 1955 ДО 1972 ГОДИНА

1. Исторически факти

Къде е коренът на оперното изкуство в Бургас? Отговорът е кратък и ясен – в стремежа на хората към духовна красота. Освен желание за съществуване на опера, което личи в дейността на членовете на Дома на изкуствата и печата, налице са били твърде много предпоставки:

1. Наличието на музиканти от голям ранг: композитори, диригенти, деятели и учители като Георги Шагунов, Върбан Върбанов, Асен Жабленски, Роман Стапарев, Георги Табаков, Павел Стефанов, Димитър Караджов, Крум Мумджиев и други, на които музикално-сценичното изкуство не им е било чуждо.

2. Наличието на симфоничния оркестър на музикалното дружество „Родни звуци”, доказал своите изпълнителски качества в редица концерти, както и на музикалното училище към дружеството, в което се изучавали пиано, цигулка, виола, виолончело, контрабас, медни и дървени духови инструменти, ударни инструменти, солово пеене.

3. Наличието на два хора – на „Народен хор” и хорът при дружеството „Родни звуци”. Обединението на двата хора е извършено на 2 декември 1934 година.

4. Наличието на талантливи (родени и израснали в Бургас) певци, музиканти, писатели, артисти, музикални критици и ред още специалисти с отношение към музиката и сценичното изкуство.

5. Наличието на драматичен театър в Бургас, който в годините е оказвал помощ на сформиралата се оперна трупа.

Двадесет и пети юни 1955 година е рождената дата на Бургаската опера. Така е записано в културните справочници, така е в съзнанието на няколко поколения радетели на оперното изкуство. Някои от тях превръщат операта в своя житейска съдба.

В средата на петдесетте години в Бургас се сформира постоянна оперна трупа под името „Бургаска самодейна опера”. Основана е с решение на ОК на БКП, ИК на ОНС и ГНС в края на 1954 г., като съставите ѝ се набират от съществуващия по това време Държавен симфоничен оркестър, „Народен хор” и хор „Родна песен”. Радетел на това дело става Таньо Павлов, по това време началник на отдел „Култура” при Градски народен съвет – Бургас и парафирано от Георги Йорданов – началник на Окръжния отдел „Култура”. Дейността на театъра е подпомагана от Градския съвет и Окръжния народен съвет⁸.

Таньо Павлов става активната връзка между представители на местната партийна власт и музикалните и театрални деятели. С тази нелека задача той се заема и успешно отстоява и реализира **ОСНОВАВАНЕ НА ОПЕРЕН ИНСТИТУТ** в Бургас. Съпричастни на Васил Лолов, Георги Табаков и Таньо Павлов са колегите им от Драматичния театър: Стефан Добрев – директор на театъра; Стефан Гъдуларов – главен режисьор; Цено Кондов, Димитър Пешев – изтъкнати актьори. Председателят на Окръжния народен съвет Панайот Яръмов, след

⁸ Павлов, Таньо. Обзор на културния живот в Бургас /1937 – 1997/. Бургас: Понтика принт, 1999, с. 88-89.

убедителните аргументи на Таньо Павлов, се съгласява да се отпуснат средства за създаването и организирането на оперен театър в града.

Да имаш опера в града си през тези първи десетилетия е въпрос на престиж и самоуважение, на жадувано приобщаване към големите културни традиции на Европа.

Сформирането на опера в Бургас се възприема като Възраждане, като осъществен порив да се навакса изгубеното, да се преодолее провинциалното и възможност да се изживеят оперните шедьоври, в техния цялостен несъкратен вид. Всичко да бъде на сцена, с оркестър и хор, с декори и костюми. През дългогодишния творчески път, обединени от една идея – да има оперен театър в Бургас, от любовта към изкуството, хората се сблъскват и преодоляват големи и многобройни трудности. Ентусиазмът, стоицизмът и отдадеността към музиката винаги са били по-силни от временните кризи, колкото и тежки да са били. Има многократна смяна на директори и цели ръководни екипи – някои от тях вероятно са живели с чувството, че от тях започва историята, но животът показва на всички, че никой от нас не е нито началото, нито края.

Музикалната история се гради от факти и трябва да се познава. Защото, колкото повече знаем, толкова по-голяма е възможността да съпоставяме фактите и да отсъдим значимостта на всяко дело.

2. Бургаска самодейна опера (1955 – 1960 година)

Първи директор на новосъздадената Бургаска опера е диригентът на Държавен симфоничен оркестър (ДСО) – Васил Лолов, а негов заместник е младият диригент Невин Михалев. За хормайстор е поканен Георги Табаков, помощник-режисьор и артистичен секретар е музикантът Тончо Русев – тогава солист-тромпетист на ДСО, а водещият концертно бюро Продан Коларов е администратор и организатор.

Спектаклите се изнасят с подкрепата на създадения през 1947 г. Бургаски симфоничен оркестър, който от своя страна до 1955 г. достига състав от 60 инструменталисти. Тук е мястото да се отбележи, че оркестрантите са работели усилено в репетиции и спектакли с вещина и прецизност, по своя воля и желание.

Проблеми е имало при набиране на солисти, хористи и балетни артисти. Обявени са конкурси за всяко звено. Изискванията са били високи и компромиси не са се допускали.

В основния солистичен състав влизат: една бъдеща оперна звезда с огромен глас, красив и мощен баритон – Стоян Попов, който идва от Ансамбъла на трудовите войски; Райчо Тодоров, Петър Петров, Динко Кузманов – баритони, Иван Арабов, Петър Николов – бази, всички те от ансамбъл за песни и танци „Атанас Манчев”; Иванка Узунова – сопран и Иван Динков – тенор от театралната самодейност.

Хоровият състав в основата си е от Филхармоничния хор, Катедралния хор на църквата „Св. Св. Кирил и Методий” и отделни изявени гласове.

Много трудно е било сформирането на балетна труппа, тъй като започва от нулата. В града е имало фолклорни танцови групи, но малцина измежду тях са били вещи в класическите танци. Тази трудна задача и заслуга за създаване на балетна труппа принадлежи на Дора Вариева, чието име в Бургаските оперни среди се произнася с признателност и до сега.

Известно е, че създаването на оперен театър и реализирането на първите постановки е невъзможно без широката обществена подкрепа, каквато получава младият състав на Бургаска опера. За първа постановка е избрана операта „Травиата” от Джузепе Верди и определен постановъчен екип в състав: диригенти – Васил Лолов и Невин Михалев, режисьор – Стефан Гъдуларов (режисьор в Драматичен театър – Бургас), оркестър – Държавният симфоничен оркестър, хор – Филхармоничният хор с

хормайстор Георги Табаков, художник – Константин Джидров, постановка на танците – Стефан Гъдуларов и Мария Аврамова. Солисти са: Мария Михалева, Петър Славов, Антон Аргиров, Иван Георгиев, Иван Арабов.

Репетициите за първия спектакъл се провеждат в Концертната зала. Ръководството на Драматичния театър предоставя сцената си за бъдещите спектакли, но само за един ден, в понеделник. Налага се да бъде разрешен и проблема с оркестрината, която театърът използва за склад. Ентусиазирани, участниците в „Травиата” – оркестранти, солисти, хористи, техническите служби, всички се включват на доброволни начала и за една нощ оркестрината е почистена, освободена и готова да приеме оркестъра.

Организира се кампания за набавяне на мебели и костюми, на която с радост се отзовават граждани от по-заможни фамилии. За кратък период от време са осигурени фракове, бални рокли, аксесоари, табуретки, канапета, масички и друг необходим реквизит.

Предвидливо, докато е на поста началник отдел „Култура”, Таньо Павлов пренасочва седем щатни бройки от градския духов оркестър към новосъздадената институция, така че поне солистичния състав да бъде обезпечен с минимални заплати. Останалите ентузиастични работят всеотдайно и с много любов за съвсем ниски хонорари.

С общи усилия и ентузиазъм от страна на всички участници, при огромен интерес от страна на обществените фактори, пресата и гражданството, **на 25 юни 1955 г. завесата на Драматичния театър се вдига за премиерния спектакъл на операта „Травиата” от Джузепе Верди. Това събитие се превръща в празник за града.**

Младият изпълнителски състав от близо 150 души любители, постига добро професионално равнище, съперничещо на професионалните оперни трупи още от първия си спектакъл. Интересът на публиката към постановката е показателен. Изнесените, в рамките на един месец

тринадесет представления, са посетени от над 6000 зрители. От тук нататък трябва да се положат много усилия за съхраняване на трупата и съответно нейният професионален възход от постановка към постановка.

Трудни са последвалите години, защото продължават да нямат постоянна база за репетиции, склад за декори, гардероб, дори и канцеларии. Взема се решение да се постави операта „Продадена невеста” от Сметана, премиера на 3 април 1956 г. Подготовката започва усилено с намерение за повторение на успешното начало. Диригент на постановката е Невин Михалев, режисьор – Светозар Донеv (дебют) и консултант – Драган Кърджиев, хормайстор – Димитър Карагъзов. Изпълнители на ролите са: Мария Михалева, Никола Кожухаров, Иван Георгиев, Петър Петров и великолепния Венелин Пиперов в ролята на Вашек. За постановката на „Продадена невеста”, представена на Националния преглед на художествената самодейност в София през 1956 г., Бургаската опера е отличена с Първа награда и званието „Национален първенец”. Става ясно, че младата трупа уверено върви напред.

През 1957 г. се реализират постановките на следните заглавия: „Ако бях цар” – опера от Адолф Адам, премиера на 7 януари 1957 г. Следва „Севилският бръснар” – опера от Джоакино Росини. Творба с виртуозен музикален текст, с нелеки певчески, актьорски и оркестрови задачи, е истинско изпитание за солистите. Премиера на 10 юни 1957 г.

Понятията самодейна, полупрофесионална, дълги години ще съпровождат името на Бургаската опера, но артисти, общественици и публика ще знаят, че това е само начин на субсидиране и търсене на законосъобразна форма за закрила и подкрепа на изключително трудното изкуство, което набира висота в своя път.

Третата за сезона постановка е „Аршин Мал Алан” – оперета от Узеир Хаджибеков. Изборът на това заглавие е бил продиктуван от възможността с нея да се гастролира и в най-отдалечените селища в окръга

и извън него. Всъщност има и още една причина – недостигът на финанси налага да се поставят популярни заглавия и камерни опери, с цел да може да се пътува и набират средства за по-мощабни проекти. Репертоарната стратегия на първото художествено ръководство на трупата е съобразена с условията и финансирането, с възможностите през годините.

Така е започнала една истинска „епопея”, която достига до деветстотния си спектакъл. Пътували са с камиони (останали от войната), широките им платформи се превръщали в сцена, когато читалищните салони са били неподходящи. Спектаклите са били със съпровод на пиано – акомпанират Анна Пантева, Мери Разбойникова, Ани Попова. Артистите сами строят декорите, след спектакъла ги демонтират и отново на път. Турнетата са продължавали по 10 – 15 дни, а понякога и месец, с по два спектакъла дневно, в Северна Добруджа, Елхово, Тополовград, Котел, Нова Загора и граничните райони до Предбалкана. За да се подобрят условията, при които е пътувала трупата на операта, със съдействието на Димитър Чорбаджиев е отпуснат доста запазен открит камион „ЗИЛ”. За един месец в завод „Чавдар”, „ЗИЛ”-а се превръща в средно голям автобус с 40 – 50 места и ремарке покрито с брезент за декора и останалия багаж, има вече и щатен шофьор. Това създава комфорт на артистите. Автобусът носи гордо надписът **„Народна Опера – Бургас”**.

„Мисля, че в тези наложени турнета се посетиха над 270 селища. Малко ли е, много ли е – оставяме на поколенията след нас, да преценят. Може би съвременните млади хора ще ни определят като луди и ще ни се смеят на „подвига”, но едно е вярно, че всяко поколение идва с философията си за полезност в една или друга област”⁹.

Занизват се сезоните – трети, четвърти, пети, шести... Не спират и трепетите в очакване на нови заглавия и нови премиери. Все така е огромно вълнението преди всяка среща с публиката, независимо къде е – в

⁹ Павлов, Таньо. Обзор на културния живот в Бургас /1937 – 1997/. Бургас: Понтика принт, 1999, с. 111.

село или в град. В театъра има личности, от чието присъствие се поражда усещането за достолепие, авторитет и просперитет на театъра, на изкуството. Увеличава се броят на гастролиращите артисти, а това е докосване до един друг свят. Само този, който е бил на сцената редом до прочути гостуващи артисти знае какво означава това – да докажеш и своето професионално достойнство, но и това на твоя театър.

Интересен е фактът, който интервюираните от мен изтъкват, че операта е развила много голяма дейност и влияние в културния живот по цялото южно Черноморие, а и в много други населени места. Имали са голяма подкрепа и от Общината. Гани Ганев – първи секретар на партията, е бил готов да направи всичко за просветата, за културата.

Сезон 1958/1959 година трупата започва с предизвикателство операта „Бохеми” от Джакомо Пучини – трудна и със сложни вокални партии, но са разчитали на вече натрупания опит. Премиера на 13 май 1958 г. През същата година се прави и едно балетно заглавие, „Съперници” – балет от Петер Лудвиг Хертел, премиера на 31 май 1958 г. Така се дава възможност да се изяви младият балетен колектив. Солистите танцуват на палци – знак на постигнати професионални умения.

Последната постановка за календарната година е операта „Гергана” от Маестро Георги Атанасов. Първото българско класическо заглавие в репертоара на операта, премиера на 9 декември 1958 г. Предстои поредното изпитание на колектива. На 8 и 11 април 1959 г. съставът гастролира на столична сцена в салона на Държавния музикален театър „Стефан Македонски”. На спектакъла на „Гергана” присъствала и съпругата на Маестро Атанасов, която развълнувано е благодарила за избора на заглавието и успешното му представяне от състава на операта. Положителните критики не се забавят. Бургаската самодейна опера се определя за един от най-добрите самодейни театри в страната.

Следва комичната опера „Абу Хасан” от Карл Мария фон Вебер, премиера на 9 ноември 1959 г. Съдбата на новата постановка е предопределена. Подобно на „Аршин Мал Алан”, тя също се е играела в окръга. Артистите са били отговорни и всеотдайни към публиката независимо дали се играе в малко селище или по-голям град. Преди представлението се изнасяла популярна лекция, в която са обяснявали съдържанието, давали са пояснения какво изкуство е операта, кой е композиторът, кои са изпълнителите.

Операта започва своя пети сезон, 1959/1960 г. с постановката „Евгений Онегин” от Чайковски, премиера на 16 февруари 1960 г. Това трудно заглавие издържа 20 спектакъла на бургаска сцена при пълни салони.

През шейсетте години новите заглавия в афиша на Операта са свързани и обуславят попълването и обновяването на нейния художествен състав. С годините солистичният състав и хорът са станали по-уверени, вече се констатира приемственост и при певците. Определящо значение имат художествените ръководства т.е. диригенти и режисьори.

3. Бургаска самодейна опера (1960 – 1972 година)

Сезона 1959/1960 г. завършва с още едно касово заглавие – класическата комична опера „Тайният брак” от Доменико Чимароза, премиера на 23 август 1960 г. Съдбата на тази камерна опера е ясна. Без хор и балет, тя е играна на почти всички сцени в Бургаски окръг.

През 1961 г. за главен художествен ръководител на операта е назначен Иван Вульпе – талантлив диригент, който оставя незаличима следа за десетилетия напред. Свършили са и големите митарства на Самодейната опера, която вече се е наричала Народна опера, преминала през Концертната зала, Кукления театър, зала срещу кино „Родина”,

Петровите помещения на площад „Тройката”, Синагогата, Яйцекоопа. Народната опера вече има свой дом – приземният етаж на Летния театър, където се провеждат репетициите на солисти, хор (само вечер, след работа) и балет. Там са били канцеларията и касата; корепетиционните за солисти и хор; балетна зала оборудвана със станки, огледала, паравани; пространството встрани от сцената на Летния театър се е ползвало за гардероб; фойето за съхраняване на декорите, дърводелско ателие.

С идването на Иван Вульпе се внася нов ред в репертоарната политика. Възстановяват се стари постановки, планира се каква да бъде принципната схема за всеки сезон. Поставят се „Царицата на чардаша” от Имре Калман, премиера на 5 януари 1961г. и „Луд гидия” на Парашкев Хаджиев, премиера на 13 ноември 1961 г. Много касови заглавия, които допринасят за финансовото стабилизиране на театъра. Равносметката от този сезон е: изиграни 127 спектакъла в града и окръга.

На 29 януари 1963 г. е премиерата на операта „Трубадур” от Джузепе Верди. Оперите на Верди са пробен камък за нивото на всеки оперен театър. Може спокойно да се подчертае, че тази постановка бележи едно от върховете постижения на Бургаската опера.

Балетната трупа, с наличен щатен състав от 8 души, подготвя първият си самостоятелен концерт състоял се на 28 май 1963 г. Концертът включва: хореографии върху „Севдана” от Георги Златев-Черкин, „Любовни мечти” от Лист, „Мечтание” от Шуман и фрагменти от балета „Дон Кихот” на Минкус.

Оперният театър в Бургас става все по-стабилен. Самодейната опера доказва с всеки изминал ден, че е институт, който по нищо не отстъпва на държавните театри. Недооценяването, обаче от страна на държавната власт, действа мобилизиращо и амбициращо. Поставят се много трудни заглавия като: „Трубадур” и „Риголето” от Верди; „Млада гвардия” от Мейтус, която се поставя за първи път в България в Бургаска опера и по

тази причина привлича вниманието на музикалните среди в страната. Начинанието е дръзко, а рискът, който цялото ръководство поема е голям. Премиерата е на 1 декември 1964 г. с много гости и при изключителен интерес, с поздравления и с поредното нескрито, официално признание за постиженията на младия оперен театър. „Млада гвардия” се оказва един от значимите попътни знаци към голямата цел – Държавен оперен театър.

През 1964 г. в Поморие се открива оперен филиал на Бургаската опера. Идеята се е родила спонтанно – да има сцена и в Поморие, където Бургаска опера да изнася спектаклите си. Имало е и скептици, понеже сцената е малка, неудобна, оркестрината също. Домакините в най-кратък срок извършват подобрения и откриването на оперния филиал е факт на 1 март 1964 г.

Сезон 1965/1966 г. привидно прилича на останалите, но той се отличава с това, че за първи път в Бургас се прави произведение на В. А. Моцарт – операта „Отвлечане от Сарая”, премиера на 22 декември 1965 г.

Първата среща с музикалната естетика на класика Моцарт, изправя трупата пред необходимостта да усвои моцартовата оперна стилистика. Говорната и вокална техника да се преливат естествено, а танцът и актьорската пластика да носят стила на епохата. Удивително е как едни и същи артисти постигат значителни успехи във всяка постановка. Заглавието „Ловци на бисери” от Жорж Бизе също много обогатява репертоара на театъра, премиера на 12 април 1966 г.

До края на 80-те години в българските оперни театри е имало принцип – произведенията се изпълняват в превод на български език, както е в драматичните театри и до днес. За публиката е било много по-интересно, тя се е наслаждавала не само на красивата музика, но е можела да следи отблизо действието, което ѝ дава възможност силно да съпреживява, да се вълнува. С разширяването на гастролната практика,

неудобството от факта, че се е пеещо понякога на няколко езика в един спектакъл, а и ред други причини, променят възгледи.

Трудно е да се проследи статистиката. Театърът е емоция, сцената е магия. Всяко споменато име или заглавие провокира мисълта за разказ. Така в тези далечни години, Бургаската опера кара публиката си да затаи дъх и да бъде щастлива от представяните нови постановки: на касовия мюзикъл „Моята прекрасна лейди” от Фредерик Лоу; на „Мадам Бътерфлай” от Джакомо Пучини, превърнала се в безспорен успех за театъра. За тази постановка се е заговорило в национален мащаб. Това е поредното творческо завоевание по пътя към бъдещия нов статут на оперния театър. Следват: Пучиниевата творба „Тоска”, премиера на 10 май 1967 г.; „Отвлечане от Сарая” от Моцарт; „Любовен еликсир” от Доницети; „Хубавата Елена” от Жак Оффенбах и още много нови заглавия в годините.

Театърът е съществувал в цялостния си творчески завършек – солисти, хор, оркестър, балет, репертоар, гастроли. Последното заглавие преди одържавяването на операта е „Бал с маски” от Джузепе Верди, премиера на 23 февруари 1972 г. Никой не е знаел, че това ще бъде последният сезон като самодейна опера и затова не са спирали да се борят и да вярват, че ще победят. Дълго лелеяната мечта на бургазлии най-после е осъществена. На музикално-сценичната карта на България се появява още една авторитетна институция – **ДЪРЖАВНА ОПЕРА БУРГАС!**

В този период от 1955 до 1972 г., всъщност за 17 творчески сезона, от 36 поставени заглавия са се повторили само три – „Севилският бръснар” от 1957 г. се повтаря през 1963 г.; „Травиата” от 1955 г. се повтаря през 1964 г.; „Бохеми” от 1958 г. се поставя отново през 1969 г.

Хората работили в Бургаската опера през този дълъг период на самодейност оставят след себе си стройно изградена институционална структура на оперната трупа. Оставят основен класически репертоар,

който поддържа нивото на състава и пътуващи камерни заглавия с по-комерсионален характер, които компенсират финансовият дефицит във времето.

Този неповторимо чист, възторжен, всеотдаен до обреченост, вдъхновен подвиг до втори март 1972 г. е и период на нестихващи предизвикателства, изпитания, откриване на нови пътища, творчески стремеж и удовлетвореност. Той полага солиден репертоарен фундамент, върху който може да стъпи следващият етап – одържавяването на оперния театър. След тази дата пред Бургаската опера се откриват нови хоризонти за работа, за понататъшното ѝ развитие като културен институт.

III. ДЪРЖАВНА ОПЕРА БУРГАС ОТ 1972 ДО 1999 ГОДИНА

1. Дългоочаквано решение

Втори март 1972 г. е много важна дата в културната история на града и ще бъде една победна година – преодолян връх. За всички това е началото на следващия, още по-сложен етап – изграждането на професионален оперен театър с всички негови компоненти. Предстои да бъде изградена една мощна организация, една административна машина. Защото съществуването на държавен оперен институт предопределя развитие на музикалния живот, възможности, реализиране на разнообразни творчески идеи за създаване на собствен, специфичен облик и отворени врати към големия свят на оперното изкуство – и в национален, и в международен аспект.

Днес, когато правя проучванията си и опитвам да подредя документацията и събитията хронологически, констатирам, че от датата на одържавяването са минали много години. Тези години макар и път в една

посока, в своята театрална същност носят белега на различни ръководства, на различни творци, но и на огромните промени в обществено-политическия живот. Естествено, в този път има идеи реализирани – успешно или не толкова успешно, постановки, гастроли, участия в различни национални и местни фестивали. Едни от най-големите личности на българския оперен театър (солисти, диригенти и режисьори) имат принос за развитието на оперната и балетна труппа на Бургаска опера, за високите художествени постижения, за създаване на траен интерес и естетически вкус на гражданите към оперното и балетно изкуство.

Няма настояще без минало, както не може да има бъдеще без настояще. Воден от тази известна максима се опитам да събера и подреда мозайката от постановки, постановчици и изпълнители, да изведа върховите постижения и да открия оценките, които музикалната критика е направила, в които неизменно присъства и отгласът от реакцията на публиката.

Преобразуването на Бургаската самодейна опера в държавен институт е предизвикало много промени, необходим е нов тип организиране на творческия процес. Преди всичко професионалният оперен театър има нужда от добре подготвени солисти, хористи и балетисти, поради което настъпват промени – едни напускат осъзнавайки, че изискванията се променят драстично, други ръководството освобождава поради преценка на недостиг на качества. Започва един много труден етап, в който трябва да се запазят най-ценните и перспективни кадри, но и да се привлекат млади и способни изпълнители – певци и балетни артисти, както и инструменталисти за оркестъра. На току-що назначените тепърва е предстояло да разберат какво значи театър, ред, професионализъм, закони, традиции. Някои са дошли от други оперни театри и са гледали на Бургас като нещо второкласно, но много бързо са се убедили в професионализма на оперния състав.

През дългия път на театъра съдбата не спестява и разочарования от грешки, но той (театъра) успява да мине през всички трудности и да продължи напред. Дори и когато държавата е сменила своя курс на управление и театрите е трябвало да се справят с малкото, което им се е отпускало, колективът на Бургаската опера е успял да преодолее финансовите несгоди, издържал е. Тогава, в най-трудните в икономическо отношение години, Бургаската опера доказва какво означава творчески потенциал, професионален опит.

Бургаската опера изминава най-продължителен път като самодейна, преди да стане държавна. Статутът ѝ до 1972 г. е: оркестранти – от Държавния симфоничен оркестър, щатни артисти-солисти, хонорувани хористи и балетисти, щатни технически и административни служби, щатни диригенти, гости на хонорар – режисьори и художници.

В началото на ХХ век Бургас е бил с много мизерна база за култура. Имало е само Концертна зала и Драматичен театър. Но след това са построени Дома на Нефтохимика, Профсъюзния дом, ДНА и Операта. От 1975 г. оперните спектакли са се изнасяли в Дома на Нефтохимика и като втора сцена е била Профсъюзният дом.

Преди да започна да пиша за Държавна опера Бургас ще цитирам едно интервю направено с г-н Живко Данов (два пъти директор на Бургаска опера: първи мандат от 1 юни 1974 до 30 септември 1979 г.; втори мандат от септември 1985 до май 1990 г.) през месец юли 2018 г. в Бургас.

За одържавяването на Бургаската опера трябва да се благодари на хората, които са отишли в София – Живко Данов (тогава старши инспектор по музика в ОС за изкуство и култура), Иван Арабов (солист), Найденов Борджиев (солист) и Чавдар Маждраков (диригент), за да разберат коя е причината, да не се задвижват нещата за одържавяването, от където

започва ходене от врата на врата докато стигат до крайния резултат „ДЪРЖАВНА ОПЕРА – БУРГАС“.

„Решението за одържавяване на Операта стана при посещение на Тодор Живков в Бургас. Той беше съпровождан от Димитър Стоянов (първи секретар на ОК на БКП) от Велико Търново. На среща с партийни ръководители Тодор Живков дава зелена улица за одържавяването на Бургаска опера и Музикално-драматичния театър във Велико Търново. Излиза постановление ноември месец 1971 г., от 1972 г. тези два института да бъдат одържавени.

За всички нас 1972 г. беше началото на следващия, още по-сложен етап – изграждането на професионален оперен театър. Трябваше да бъдат назначени хора (професионалисти) на държавна заплата... През февруари 1972 г. една група от операта – Иван Арабов, Найден Бороджиев, Чавдар Маждраков и аз (тогава инспектор по музика в Окръжния съвет за изкуство и култура) бяхме командировани в София в Комитета за изкуство и култура, Главна дирекция „Българска музика“ и Съюза на музикалните дейци, за съгласуване на някои въпроси и най-вече да проверим защо няма разпореждане на Министерския съвет, след като има решение на ЦК на БКП за одържавяване на Бургаската опера. Там се срещнахме с Богомил Стършенов (генерален директор на Главна дирекция „Българска музика“). Той ни каза, че не е актуален въпросът за отпускане на щатни бройки за Бургаската опера, евентуално от новия сезон. Тогава отидохме при композитора Димитър Петков (първи заместник-председател на Комитета по изкуство и култура). За съжаление и той беше на същата позиция. Имаше опасност да изгубим няколко месеца и най-вече да пропуснем благоприятния момент за набирание и привличане на млади кадърни кадри във всички звена. Междувременно научихме, че от предвидените щатни бройки за 1972 г. една част вече са пренасочени в други институти. Тогава по едно съвпадение пред Комитета срещнахме

Константин Шопов (директор на музикалното училище в Широка лъка). Той ни каза, че щатните ни бройки са прехвърлени за ансамбъл „Родопи” и за училището в Широка лъка, а също така и няколко бройки за ансамбъл „Пирин”. Върнахме се в икономическия отдел и там с помощта на Богдан Бимбелов и главния юрист на Комитета за култура Вергиния Банкова се свързахме с Людмила Живкова (тогава заместник-председател на Комитета за изкуство и култура), с която още същия ден имах среща. През това време Вергиния Банкова написа предложение от името на Председателството на КИК до Министерския съвет. Людмила Живкова го подписа. Обадохме се в Министерския съвет на нашия съгражданин Киряк Киряков, който взе на ръка предложението и включи разглеждането му на първото заседание на Министерския съвет. Дори е било подписано от Тано Цолов, не от Тодор Живков, трябваше да се бърза, за да могат да се наберат кадри от завършващите от Музикалната академия. Така успяхме да спасим доста бройки и да се подготвим навреме за конкурсите. Около 23 бройки бяха вече взети и затова първото разпореждане беше с щат до 100 бройки. След този период, до края на юли бях непрекъснато в командировка из цялата страна да търся квалифицирани музиканти от други оперни театри. Тогава привлякохме от Русенска опера – Марин Илиев – тенор, Валентин Григоров – бас, Димитър Аргиров – баритон, Александра Димитрова – мецосопран. Заедно и със солистичния състав на операта до тогава, вече можеше да се оформи един екип, с който да се мисли за репертоар. В щата на операта беше предвиден самостоятелен оркестър. Но в първите години се ползваха до 30 оркестранти от Филхармонията на хонорар. Малко по-малко се попълваше и оперният оркестър. Имахме един от най-добрите концертмайстори – Илия Луканов, който създаде чудесна црайхова група. Имаше и много силни духачи като: Никола Солаков –

обой, Георги Чолаков – тромбон, Сашо Върбанов – кларинет, Иван Тончев – валдохорна и други.

В административно отношение имахме пълна осигуреност. По това време беше много трудно да се трансформират бройките от едно звено в друго. Например имаше 12 свободни бройки в оркестъра. С помощта на Васил Лолов, който беше работил като диригент в Бургаската опера, успяхме с едно писмо да ги трансформираме в бройки за хора. Тогава хора достигна най-голямата си цифра – 68 души, с хормайстор Вяра Михайлова – един от най-добрите хорови диригенти.

Председателят на ОНС Вангел Трънков беше наредил да се отпуснат 30 квартири за новопостъпилите и така имахме възможността да привлечем наистина силни изпълнители за всички звена”.

С Решение № 358 от 3 юни 1971 г. на Секретариата на ЦК на БКП и Постановление № 89 на МС от март 1972 г. Бургаската народна опера от полупрофесионален институт е одържавена. За преходния период от 1 януари до 31 декември 1972 г. е определен щат 100 бройки, а за 1973 г. щата е увеличен с 150 бройки или общо Операта през 1973 г. е имала щат 250 души.

За директор и главен художествен ръководител от 1 март е назначена Лиляна Жабленска; зам. директор – Стоян Енчев; завеждащ финансите – Яни Арнаудов; диригенти – Михаил Попов и Константин Матев; балетмайстор – Люба Колчакова; диригент на хора – Вяра Михайлова; концертмайстор – Илия Луканов. След това директори на операта са Живко Данов (1974 – 1979 г.) и Милчо Стефанов (1979 – 1981 г.).

Още в първите дни на месец март, Съветът за Музикално-сценично изкуство поставя на директора много тежка задача, за няколко дни да бъде изготвен репертоарен план на Операта за сезон 1972/1973 г.

Периодът от 1 март до края на сезона е бил наситен с многобройни задачи по комплектуването на художествено творчески състави, администрация и технически персонал. Трудности, които поставят пред колектива необходимостта от пълно мобилизиране на силите, за да може, въпреки изключително лошите условия за работа през този преходен период, да осъществи качествено и в срок, изпълнението на художествено творческите си проекти, залегнали в плана.

Ръководството на главна дирекция „Българска музика” е имало голяма грижа за създаване на елементарни условия за работа на художествено-творческите състави и помощно-техническия персонал. За целта са се осигурявали средства, по пътя на лимитните капитални вложения и децентрализирани средства за доставка на домакински инвентар, машини и съоръжения за производствените ателиета на операта и музикални инструменти за оркестъра.

2. Първи години на Държавна опера Бургас – опера, оперета, мюзикъл

Първата постановка на новосъздадената Държавна опера е „Марта” от Флотов, премиера на 31 май 1972 г. Тази творба е била играна преди около тридесет години в Софийската народна опера (1942 г.) и от тогава не е била поставяна на сцената на нашите театри.

Сезона 1972/1973 г. започва при крайно лоши условия. Разполагали са само с един етаж от сградата на улица „Вола” 1, който се е състоял от една по-голяма зала, където са се провеждали репетициите на солисти и хор (която въпреки плътния часови график не е била в състояние да задоволи репетиционния план) и три малки стаички. Обещаните още два етажа в същата сграда, както и сутеренното помещение не са били получени. Декорите са били разпръснати в складове извън града, гардероба

и шивашките помещения се помещавали в приземието на Летния театър, което поради голямата влага е било почти необитаемо.

Четири премиери залегнали в репертоара за сезона са изисквали едновременно да се работи върху няколко постановки. Използвали са салона и сцената на театър „Адриана Будевска” два пъти седмично и залата на Профсъюзния дом срещу наем. Единственото решение на този въпрос е ускоряване построяването на Културния дом на НХК. Вярвали са, че към края на следващия сезон ще могат да представят своите спектакли, четири пъти седмично, на по-голяма и удобна сцена.

Като диригенти на скоро одържавената опера Главна дирекция „Българска музика” назначава двама млади диригенти Михаил Попов и Константин Матев, хоров диригент – Вяра Михайлова.

Творческият сезон 1972/1973 г. се открива на 9 октомври 1972 г. с премиерата на музикалната комедия „Бунтовна песен” от Георги Златев-Черкин. Следващите нови заглавия за сезона са: „Юла” опера от Красимир Кюркчийски. Представянето на тази творба е сериозно постижение за колектива на Бургаската опера, премиера на 25 декември 1972 г.; „Евгений Онегин” опера от Чайковски, премиера на 9 март 1973 г.; „Така правят всички” опера от Моцарт, премиера на 16 юли 1973 г. Успоредно с поставянето на „Така правят всички” върви и подготовката на четвъртата постановка на колектива, операта „Трубадур” от Верди, премиера на 19 октомври 1973 г.

През този първи сезон на Бургаска опера, паралелно със спектаклите на Летния театър – Бургас, започват изяви и на сцената на Летния театър в комплекса Слънчев бряг¹⁰. Тази идея се оказва изключително полезна, както за израстване на колектива, така и за затвърждаване на престижа на

¹⁰ В началото е било кино, но братя Станкови през 1974 г. го покриват и става летен театър с изключителна акустика. Представленията са се посещавали от многобройна чуждестранна публика. Около 35 – 40% от приходите на операта са идвали от представленията и концертите, които са се изпълнявали.

Бургаската опера и не на последно място са добрите финансови постъпления в бюджета на театъра. Проектира се да се играят подходящи постановки при естествен декор и в „Старата Митрополия” в Несебър, една много интригуваща проява на операта, която е представяла пред чуждите летовници успехите ни в областта на оперното изкуство.

Следват постановките: „Севилският бръснар” от Росини, премиера на 28 декември 1973 г.; „Палячо” опера от Леонкавало, премиера на 22 април 1974 г.; „Джани Скики” опера от Пучини, премиера на 22 април 1974 г.; „Албена” опера от Парашкев Хаджиев, премиера на 11 ноември 1974 г., една от знаковите постановки на Бургаска опера. Ролята на Куцар на Иван Арабов е отбелязана като едно от най-високите постижения на Националния преглед на държавните оперни театри в Стара Загора – 1974г.; „Дон Паскуале” от Доницети, премиера на 3 февруари 1975 г.; „Кармен” от Бизе, премиера на 7 октомври 1975 г.; „Йоланта” от Чайковски, премиера на 23 декември 1975 г.; „Сватбата на Кречински” мюзикъл от Александър Колкер, премиера на 3 март 1975 г.

Преломен момент за Бургаската опера е била постановката на операта „Атила” на Верди, която се поставя за първи път в България, с премиера на 20 април 1976 г. Бургаската опера, която е била сравнително млад държавен институт, се заема със сложната задача да представи неизпълняваната досега у нас опера „Атила” от Джузепе Верди, факт, който подсказва репертоарни амбиции и стремеж към обновлението му.

Дълъг е списъкът с нови заглавия през следващите сезони: „Лето 893” от Парашкев Хаджиев, премиера на 24 ноември 1976 г.; „Триумфалната арка” от Александър Флярковски, премиера на 21 януари 1977 г. Това заглавие се поставя за първи път в България именно тук, на Бургаска сцена. Постановката се представя на VIII международен фестивал „Софийски музикални седмици” и се посвещава на III конгрес на Българската култура; „Травиата” от Верди, премиера на 10 май 1977 г.;

„Княз Игор” от Бородин, премиера на 13 декември 1977 г. Операта се изпълнявала на руски език; „Тоска” опера от Пучини, премиера на 21 февруари 1978 г.; „Роз-Мари” от Рудолф Фримл, премиера на 9 април 1978 г.; „Неспокойни сърца” от Димитър Петков, премиера на 5 ноември 1978 г.; „Вълшебната флейта” от Моцарт, премиера на 15 май 1979 г.

„Слугинята господарка” от Перголези и „Аптекарят” от Йозеф Хайдн са с премиера на 29 юни 1979 г. Много ползотворна е срещата между една от най-крупните фигури в оперния театър, Борис Покровски и екипа на Бургаската опера. Смятало се е негласно, че колективът е с едни от най-скромните изпълнителски възможности в страната, но това не се оказва истина. Невероятни са резултатите, които е породила тази среща. Това е голямо признание, защото световно известният режисьор Покровски е избрал да работи именно с колектива на Бургаска опера.

Първото заглавие „Слугинята-господарка” изправя музикантите от оркестъра пред голямо изпитание. В дъното на сцената, в полукръг около диригента-чембалист в лицето на Красимира Костова, според традицията през XVIII век, когато е създадена тази комична опера, оркестрантите са седяли облечени в черни костюми и с барокови перуки. Музикантите свирят наизуст, участвайки живо в действието. Това е безпрецедентен факт в нашата оперна практика, който показва голямо доверие към изпълнителите. Блестящо и много ярко е и второто заглавие „Аптекарят”.

Със заглавието „Юлска нощ” от Парашкев Хаджиев, премиера на 13 ноември 1979 г., колективът на театъра се явява на шестия преглед на българските оперни театри в Стара Загора, където е удостоен със специална награда, за изпълнение на българско произведение.

3. Юбилейна година – равносметка от изминалите години

През 1980 г. са се навършили Юбилейните 25 години Бургаска опера. През тези години са се очертали следните три етапа на развитие: Самодеев колектив (1955 – 1957 г.). Полупрофесионален (1957 – 1972 г.). Държавен институт (от март 1972 г. до наши дни).

С УКАЗ № 2247 Държавният съвет на Народна република България на основание чл. 53, точка 22 от Конституцията на Народна република България и чл. 35 от Указа за духовното стимулиране: НАГРАЖДАВА Народна опера Бургас с орден „Кирил и Методий” I степен – за високи художествени постижения и принос в идейно-естетическото възпитание на трудещите се и във връзка с 25 години от създаването ѝ¹¹. (София 29 октомври 1980 г.).

Постановките, които са направени през тази юбилейна година са: „Прилепът” от Йохан Щраус, премиери на 12 и 13 февруари 1980 г.; „Абу Хасан” от Вебер и „Рита” от Доницети, премиера на 8 април 1980 г.; „Ловци на бисери” от Бизе, премиери на 20 и 22 юни 1980 г.; „Тревога” от Александър Райчев, премиери на 5 и 6 декември 1980 г.

Естествено, репертоарът се определя и съобразно общесвено-политическата ситуация в 70-те и 80-те години, което означава, че в него задължително се включват български и съветски музикално-сценични творби. Както и произведения на революционна, партизанска и партийна тематика изискана от ръководни институции. Това обяснява първо – написването и второ – включването в програмите на оперните театри на творби като „Антигона-43” от Любомир Пипков, „Юлска нощ” от Парашкев Хаджиев и други. Всъщност споменатите опери имат стойностна художествена музика и драматургия с богат материал за изява

¹¹ Държавен архив – Бургас.. Фонд № 1390, оп4, а.е.28.

– певческа и актьорска, и изпълнението им в никакъв случай не е по-лесно от класическите произведения. Операта „Тревога” е била една от тях.

От 1981 г. директор и главен художествен ръководител на Бургаска опера до края на 1985 г. е Стефан Лалчев.

Дълго време Операта е нямала щатен режисьор и е канела гости за постановките. Това има своите и отрицателни, но и положителни черти. Обикновено гастролът се стреми да подчертае своята творческа индивидуалност, често пъти в разрез с общата линия на развитие на състава. От друга страна, всеки нов режисьор оставя нещо свое, оригинално в облика на спектакъла. От 1980 г. Бургаската опера си има свой главен режисьор в лицето на Борислав Дионисиев (завършил оперна режисура при Борис Покровски), който да поставя и да се грижи за всички постановки в театъра. Негови първи постановки са: „Риголето” от Джузепе Верди, премиера на 21 април 1981 г. и „Отело” от Верди, премиера на 22 май 1982 г.

4. Бургаската опера има свой дом

Годината е 1983. Това е една от паметните години за колектива на Бургаска опера – най-после **ИМА СОБСТВЕНА СГРАДА, ИМА СОБСТВЕН ДОМ**. Свършват митарствата от сцена на сцена, от сграда в друга сграда. Новата опера е готова.

Сградата за опера, балет и драма в гр. Бургас е приета с акт 16 на 10 февруари 1983 г. със заповед РД-10-164/18 март 1983 г. на Председателя на ОНС гр. Бургас и предадена безвъзмездно на колектива на операта. Това е най-висш акт на внимание и грижи от Държавните органи към Бургаската

опера. Сградата има два салона. Големият с 799 места и камерна зала с 250 места¹².

Първият спектакъл е на операта „Отело” от Верди и е изнесен в голямата зала на 3 май 1983 г. Започват спектакли и премиери в новия театър при изключителни условия за работа. Първите заглавия са „Селска чест” от Маскани и „Тривърхата шапка”, балет от Мануел де Файя, с премиери на 7 и 8 юни 1983 г. За първи път в нашата страна на Бургаска сцена се поставя операта „Порги и Бес” от Гершуин, премиерни спектакли на 20 и 21 януари 1984 г. Това е едно от най-значимите произведения на автора. Подобни опити са рядко явление в нашата оперна практика. Колективът на театъра поема голяма отговорност. Заглавието е много трудно като пеене и игра. Още повече, че стилистиката е чужда на българските певци, да успеят солисти, хор, оркестър да навлязат в характерните особености на афроамериканците и на техния специфичен ритъм, особено да се пее на български език. Професионалният състав на операта може само да се гордее, че намира сили и дързост да се справи с изключителните трудности на „Порги и Бес”. Постановката отбелязва без съмнение едно ново стъпало в развитието на Бургаската опера и дава повод да се заговори за нея. Доколкото знам, друг оперен театър не е посегнал към това заглавие и до днес, което прави още по-значимо това постижение на колектива на Бургаска опера. Следващите постановки са „Бохеми” от Пучини, премиера на 22 юли 1984 г. и „Сватбата на Фигаро” от Моцарт, премиера на 20 февруари 1985 г.

5. Върхови години на Бургаска опера

Сезони 1985/1986 г. и 1986/1987 г. са едни от най-успешните и върхови сезони, подплатени с много висок професионализъм. Начело на

¹² Държавен архив – Бургас. Фонд № 1146, оп2, а.е.24.

Бургаска опера и Държавна филхармония като главен директор и главен художествен ръководител застава големият български диригент Руслан Райчев, заедно с административен директор Живко Данов (едно име, което е оставило много важна следа в успешното развитие на Бургаска опера). През тези сезони са осъществени за първи път в Бургас грандиозни суперпродукции на оперите „Аида” и „Набуко” и още много заглавия – оперни, оперетни, балетни и детски.

Едни от най-важните условия, които поставя новият директор пред колектива, са точността и желязната дисциплина, до педантизъм. Това са изисквания, които съчетани с високо художествено ниво, неминуемо ще доведат до успехи. Изпълнението на тези изисквания на директора Руслан Райчев и тогавашната голяма подкрепа и загриженост от страна на партийно и държавно ръководство, са довели и до едни много успешни сезони за Бургаската опера.

Първата премиера е рок-операта „Алените платна” от Андрей Богословски, премиера на 15 ноември 1985 г. Това е първа реализация на произведението на Богословски у нас. Произведение, което заживява в операта, без да е поставяно още никъде другаде дори и в страната, където е написано. За това се иска смелост и голяма отговорност. Следват „Палячо” от Леонкавало с „Кармен” – балет от Бизе-Щедрин, премиери на 27 и 28 март 1986 г.; „Бал в Савоя” от Пал Абрахам, премиера на 22 май 1986 г.; „Аида” опера от Верди, премиера на 15 юли 1986 г. – Летен театър.

Постановката и спектаклите на „Аида”, осъществени от Бургаската опера превърнали се в крупно художествено събитие, показва на най-високо ниво постиженията на българското изпълнителско изкуство пред многобройна наша и чуждестранна публика. Привличането на най-изтъкнати професионалисти придава на постановката уникален характер и се превръща в еталонна задача в бъдещото развитие на Бургаската народна опера. Освен участието на най-изтъкнатите български оперни певци,

допълнителни хористи – около 30 души от Софийска народна опера, Градския хор „Родни звуци”, градският представителен духов оркестър, за участие са привлечени и голям брой статисти за миманс, с изключително разнообразни задачи, включително и участието в пластични композиции – предимно чуждестранни студенти. Изнасят се 9 спектакъла, с посещаемост от над 16 хиляди души зрители и с приход над 50 хиляди лева. За осъществяването на тази суперпродукция, за внушителния декор се налага да се изградят две допълнителни площадки от двете страни на сцената всяка с около 100 кв. метра площ. Площадките са изградени от иглолистен материал. На една от тях е монтиран сфинкс с размер 8/12 метра.

Откриването на новия музикален сезон 1986/1987 г. се е превърнало в истински празник за бургаското гражданство. Той е бил ознаменуван с концерт, посветен на Международния ден на музиката – 1 октомври. За първи път на бургаска сцена гастролира именитата оперна прима (родена в Бургас) Райна Кабаиванска. Това е била забележителна музикална изява за града и наслада за меломаните.

Следват две много сложни музикално-изпълнителски заглавия: „Лучия ди Ламермур” от Доницети, премиера на 27 декември 1986 г.; „Андре Шение” от Джордано, премиера на 28 март 1987 г. – с тази постановка през 1987 г. театърът се явява на Фестивала за оперно и балетно изкуство в Стара Загора. На 5 и 6 юни 1987 г. за първи път в страната се изпълнява „Реквием” от Доницети.

След големия триумф на операта „Аида” от Верди, ръководството на театъра в лицето на маестро Руслан Райчев и административния директор Живко Данов решават да реализират операта „Набуко” от Верди в Летния театър, премиера на 6 юли 1987 г. Другите спектакли са на 8, 9, 20, 22, 23, 29 юли и 1, 4, 6 и 9 август. По броя на представленията се вижда, че след „Аида” това е следващата крупна проява на Бургаска опера.

След много успешното управление на операта с главен художествен ръководител Руслан Райчев и административен директор Живко Данов, от 1 септември 1987 г. като главен художествен ръководител застава друга голяма личност, диригента Михаил Ангелов. Той запазва най-добрите постижения и тенденции, които е наследил от Руслан Райчев. Диригент, който отлично познава природата на оперното изкуство и с голямо майсторство успява да изработи детайла, щриха както в оркестъра, така и у певеца, да придаде релефност и образна значимост на фразата.

Става добра традиция през лятото да се осъществяват като суперпродукция постановки на едни от най-представителните оперни заглавия. За сезон 1988/1989 г. заглавието е „Ернани” от Верди, премиера на 10 юли 1988 г. в Летния театър. Спектаклите на „Ернани” са имали също голям успех, както предхождащите на „Аида” и „Набуко”, следвани от спектакли на „Кармен” от Бизе, премиера на 5 юли 1989 г. Продължава традицията, започната от Руслан Райчев, да се прави една суперпродукция в Летния театър.

6. Последни години преди обединяването на операта с филхармонията

След Михаил Ангелов от 1990 г. начело на операта като главен художествен ръководител застава добре познатия на бургаската музикална общественост диригента Иван Вульпе. През тази първа година на управление са се поставили шест нови заглавия: първото е „Българи от старо време” от Асен Карастоянов, премиера на 10 януари 1990 г., следвано от „Отвлечане от сарая” от Моцарт, премиера на 28 март 1990 г.; „Оперният директор” от Чимароза, премиера на 20 юни 1990 г.; „Риголето” от Верди, премиера на 15 август 1990 г. в Слънчев бряг; „Лелята на Чарли” от Оскар Фелцман, премиера на 8 ноември 1990 г.; „Графиня Марица” от Калман, премиера на 6 декември 1990 г.

Освен в оперни спектакли солистите на Бургаска опера успешно са изпълнявали и симфонични произведения: Симфония № 2 от Густав Малер, по случай 130 години от рождението на композитора, изпълнена на 8 юни 1989 г. Друго интересно заглавие е „Те Деум” от Брукнер, за четири солисти, хор и оркестър, изпълнено на 25 декември 1990 г.

Едни от заглавията, които са поставени на сцената на Бургаска опера в периода от 1991 г. до края на 1995 г. са: „Севилският бръснар” от Росини, премиера на 21 февруари 1991 г.; „Дон Карлос” от Верди, премиера на 25 април 1991 г.; „Вълшебната флейта” от Моцарт, премиера на 24 март 1993 г.; „Фауст” от Гуно, премиера на 22 декември 1993 г.; „Кармен” от Бизе, премиера ноември 1994 г. и още много постановки.

От 1996 до края на 1998 г. след Иван Вульпе, на директорския пост застава младия и амбициозен диригент Ивайло Кринчев. През неговия мандат на управление се правят за първи път на Бургаска сцена две много крупни и сложни постановки. Това са „Дон Жуан” от Моцарт и „Норма” от Белини. И двете изискват солидна музикална подготовка и много добри солисти.

На 16 май 1996 г. със спектакъла „Отело” от Верди се отбелязва Юбилей на Бургаска опера – Четиридесет години, в които един колектив с изключителен ентузиазъм и любов радва почитателите на оперното изкуство в Бургас и печели авторитет на наши и международни сцени (Италия – с „Травиата” на Верди; Испания – с „Лучия ди Ламермур” на Доницети; Турция – с „Бохеми” на Пучини; Франция – с „Кармен” на Бизе).

От 7 до 21 юли 1996 г. се провеждат първите музикални празници „Емил Чакърв”, които са открити с „Реквием” от Верди.

На 30 юли 1997 г. е представена премиерата на прочутата и мащабна Осма симфония от Густав Малер, известна още като „Симфонията на хилядата”.

Предизвикателство е да се реализира за първи път на сцената на Бургаска опера, мащабната творба на Моцарт – „Дон Жуан”, особено в оригинал (италиански език), където има много речитативи и разговорни диалози, премиера на 19 декември 1997 г. За първи път в Бургаска опера е осигурен превод със субтитри.

„Норма” от Белини, премиера на 15 август 1998 г. Това заглавие се определя от критиците като апотеоз на красивото пеене и необикновеното съчетание на лирика и трагика. Голямо предизвикателство за колектива на Бургаска опера.

През 1999 г. става обединяването на Опера с Филхармония – ОФД.

7. Развитие на балета след одържавяването на Бургаска опера

Сред музикално-сценичните изкуства балетът се възприема като елитарно изкуство, чиято символика и условност са бариера към широката популярност. Но когато мярката за достъпност и художественост е поставена от ръката на майстор, дистанцията изчезва, а на нейно място идва посланието на танца като израз на свободния човешки дух.

Основите на балета след одържавяването на Бургаска опера са били поставени от Люба Колчакова – много прецизен и строг педагог. Тя се намесва на два пъти в изграждането на балетния репертоар на операта.

След нея щафетата е поета от Димо Врубел – организиран ръководител и балетмайстор с ерудиция и опит. Той дълго е работил като хореограф в Бургас, където укрепва трупата и създава много интересен и полезен за развитието ѝ балетен репертоар от едноактни творби.

Първата самостоятелна изява на балета е на 28 март 1975 г., в балетен концерт съставен от класически миниатюри. Бургаската опера смело прекрачва границата на самодейността в балета, устремил се към истинското професионално майсторство. Интересът на публиката е

огромен стимул за артистите в следващите заглавия. Доказателство за сполучливото осъществяване на подобни стремежи е представянето на „Шехеразада” балет от Римски-Корсаков и „Рапсодия в синьо” от Гершуин. Налице е един способен, трудолюбив и ентузиазирани балетен състав, а също така и един добре подготвен педагог в лицето на Наташа Кирчева, завърнала се наскоро от специализация в Съветския съюз.

Следват реализациите на балетите „Виенска любов” от Йохан Щраус; „Бахчисарайски фонтан” от Борис Асафиев; „Копелия” от Лео Делиб; „Шопениана” от Фредерик Шопен; част от „Лебедово езеро” от Чайковски и други успешни постановки.

Значението на Павлина Иванова за развитието на балета е толкова голямо, колкото и на Дора Вариева, която създава балета на Бургаската опера. След назначаването на Павлина Иванова в операта започва попълване на балетния състав, издига се професионалното му ниво. Тя залага изключително много на балетната школа към Бургаската опера, която вече подготвя собствени кадри. Балетмайсторката винаги се е старала да има по два състава, защото така се изгражда едно благородно съревнование, допринасящо за израстването на всеки един от тях и възпитава по-голяма отговорност, влага се много повече труд, а оттам се стига и до по-високо професионално ниво. В Бургаска опера Павлина Иванова намира истинското си място като хореограф с нестандартни решения. Успява да изгради многогодишен балетен репертоар и трупа на достатъчно високо професионално ниво. В спектаклите на Павлина Иванова конкретното е само ключ към условността, сюжетната основа обединява разнопосочни линии и образи, а сцената става част от живота.

„Нестинарка” от Марин Големинов, премиери на 26 и 30 май 1984 г. Тази постановка е с нов прочит, друга „Нестинарка”, от 80-те години на ХХ век. Драма за сблъсъка между днешните млади хора, учени да живеят и

постъпват по своя воля и схоластичните убеждения и действия на едно отминаващо, но властно поколение, онова на „нестинарките”.

Както по-горе и тук ще изброя постановките реализирани от хореографа Павлина Иванова: „Пепеляшка” от Сергей Прокофиев; следвани от три балетни миниатюри – „Създаването” от Хендел, „На мира в света” от Марин Големинов (спектакъл посветен на 60-годишнината от бунта и бягството на 43-мата антифашисти от остров Света Анастасия (о-в Болшевик), „Кармен” от Бизе-Щедрин; „Ромео и Жулиета” от Прокофиев; „Доктор Охболи” от Игор Морозов; „Чиполино” от Карен Хачатурян; „Ян Бибиян” от Атанас Косев; „Лешникотрошачката” от Чайковски.

С подмладяването на състава нараства възможността да се постави съвременно балетно произведение, с дълбочина и обхват на проблематиката.

„Космос от любов” – балет-колаж по музика на Бах, Моцарт, Сибелиус, Гершуин, Равел, Прокофиев, Албиниони, Росини в девет части: 1. Планетариум; 2. Изгонването от Рая; 3. Катедралата; 4. Ромео и Жулиета; 5. Насилието; 6. Ревност; 7. Испански ритми; 8. Безсъние; 9. Несподелена любов. С това заглавие балета на Бургаската опера се явява на Осмия национален преглед в Стара Загора. Друг балетен спектакъл в три части е „Фолк-джаз и нещо друго” – 1. Размисъл в движение по музика на Милчо Левиев; 2. Носталгия по музика на Теодоси Спасов; 3. Ритъм на времето – музикален колаж.

За първи път на 25 октомври 1993 г. в ДМТ „Стефан Македонски” балетът на Бургаска опера представя свое заглавие „Съперници” от Петер Лудвиг Хертел, пред софийската публика. Гастролът е спонсориран от фондация „Международен балетен конкурс” със съдействието на нейния председател доц. Емил Димитров. Следват още много успешни балетни постановки на хореографа Павлина Иванова.

От 1998 г. нататък щафетата е предадена на Хикмет Мехмедов, който и до днес е балетмайстор в Бургаска опера. Негови постановки през този период са: „Саломе” от Рихард Щраус; „Ангели през ада” – рок-балет по музикален колаж; „Куклената фея” от Йозеф Байер. Три едноактни балета: 1. „Романтично” по музика на Франц Шуберт; 2. „Болеро” от Морис Равел; 3. „Паяци” по древна индийска музика.

След всичко, което е написано по-горе може да се каже, че се набелязват две основни тенденции в развитието на балета – ориентация към класическия балет и предпочитание към нестандартни експерименти, реализирани, чрез свободна пластика в рамките на познати за българския зрител произведения.

8. Детски спектакли и образователни концерти

Детската публика, за която е предназначено произведението, приема безрезервно сценичното действие, следи го с интерес, вярва на изпълнителите. Това е един широк мост, който е между сцената и публиката, това е и една много сериозна и отговорна задача за артистите – да се пресъздадат на сцената образи, които са най-близко до представите на децата. При всяка постановка изпълнителите стават съавтори на творбата, разкриват творческите замисли вложени в нея, допълват я със своето собствено виждане, вдъхновение и плам. Така се създават традициите в интерпретацията, спечелват се сърцата на зрителите и се осигурява популярността и жизнеността на произведението.

Репертоарната политика на театъра системно е предлагала нови заглавия, адресирани към малкия и младия зрител. Музикално-образователната дейност на Бургаска опера, според законите на красотата и естетическото възпитание, има за цел да формира системни художествени потребности. В това отношение музикалното изкуство е с

изключително въздействие върху детската и юношеската душевност. Бургаската опера наред със спектаклите за възрастни провежда програма за музикално възпитание на учениците и младежите. Репертоарният план на операта включва програма на музикално-възпитателни спектакли, адресирани към различните групи деца и ученици.

За най-малките зрители операта играе следните заглавия: „Снежанка и седемте джуджета” от Атанас Косев; „Въртележката” от Петър Ступел; „Чудните приключения на Тошко Африкански”, „Робинзон Крузо”, „Патиланци” и „Макс и Мориц” от Александър Йосифов; „Цар Мидас има магарешки уши” от Парашкев Хаджиев; „Бяла Приказка” от Георги Генков; „Пипи дългото чорапче” от Дора Драганова и още много други детски заглавия.

За по-големите има тематични концерти-спектакли озаглавени „Видове певчески гласове”, „Елементи на операта”, „Танци на народите” и „Вечер на съвременния балет”, които включват и абонаментни цикли за учениците и младежта. Провеждат се срещи-разговори с режисьори, диригенти и артисти, които запознават младите зрители с начина на изграждане на даден образ, с творческия път, по който преминава едно произведение, с предстоящите задачи на оперния колектив.

Извън училищната музикално-възпитателна дейност, разкрива пред младото поколение богатството и красотата на музикалното изкуство. Започва една нова културна проява – лектория посветена на оперното изкуство. Тя е имала за цел не само да популяризира, но и да привлече по-голям брой почитатели и ценители на този музикален жанр. Спецификата на оперното изкуство изисква предварителна подготовка за неговото по-пълно възприемане и разбиране. В програмата на лекторията са били включени шест теми: „Поява и същност на оперното изкуство”, „Исторически развой на италианската опера”, „Характерни особености на френската опера”, „Моцарт, Вебер и развитието на немското оперно

изкуство”, „Руската и съветска оперна школа” и „Българското музикално оперно творчество”. Лектор е бил Андрей Коралов – преподавател от Българската Държавна Консерватория (НМА). В лекторията са вземали участие Народна опера – Бургас, Симфоничният оркестър при Държавна филхармония, както и изтъкнати изпълнители от Софийската народна опера.

Репертоарната политика на театъра системно е предлагала нови заглавия, адресирани към малкия и младия зрител. След представлението децата нетърпеливо са питали кога отново ще могат да видят Робинзон Крузо, Макс и Мориц или Снежанка. Техният интерес и вълнение са достатъчни да се поставят и в следващите сезони детски заглавия.

Ръководството на Народна опера – Бургас е държало образователните спектакли да се изнасят в Театъра за опера и балет, за да се възприеме произведението в истинския му художествен вид, за да се превърне посещението на учениците в истински културен празник. Децата от окръга са се довеждали с автобуси до операта. Тези български творби, които са поставяни за малките зрители са написани от наши известни поети, така децата са чували всичко на родния си език. Това само по себе си е сериозен принос на Бургаската опера. Колективът на операта се е грижел за бъдещето си създавайки своя публика, което е специфична и нелека дейност. Влезли един път в залата децата ще усетят магията и ще почувстват трепета на това вечно изкуство.

Колективът на Бургаска опера винаги е имал амбицията да върви напред и да обогатява своя репертоар. Ръководителите му са съумявали да обединят трупата, създавали са добра екипна работа, което е много ценно за развитието на театъра, намирали са финансови възможности за големи суперпродукции, а също така са имали сили и смелост за заглавия, които са се поставяли за първи път в България. Ръководството на операта е канело много известни наши и чужди солисти, диригенти, режисьори и

художници, които са идвали с желание да творят в Бургаската опера. Това означава, че трупата им е била интересна и им е гарантирала успех.

Пространството на Автореферата е ограничено, то изисква в много съкратен формат да се синтезира информацията от дисертационния труд. Това само по себе си е ценно, тъй като дава възможност за бърз прочит на един голям обем от информация, но не дава възможност да се включат основните детайли от операта, това са хората, които я съставят. Ще се постарая да изброя имената на тези, които са работили и са се борили, без да се отчаят, за да постигнат целта – ДЪРЖАВНА ОПЕРА БУРГАС.

Директори: Васил Лолов, Таньо Павлов, Димитър Бахчеванов, Найден Бороджиев, Димитър Николов, Чавдар Маждраков.

Диригенти: Васил Лолов, Невин Михалев, Иван Вульпе, Грую Гердаников, Стефан Лалчев, Стоян Кралев, Чавдар Маждраков.

Солисти: Иван Арабов, Иван Георгиев, Мария Михалева, Антон Аргиров, Никола Кожухаров, Петър Петров, Венелин Пиперов, Лиляна Белчева, Иванка Узунова, Иван Динков, Люси Захариева, Стоян Попов, Пламен Балабанов, Найден Бороджиев, Маргарита Ботева, Райчо Тодоров, Рени Пенкова, Надежда Вульпе, Любен Галинов, Лиляна Цанкова, Светлана Котленко, Стела Милева и други.

Режисьори (гостуващи): Стефан Гъдуларов, Светозар Донев, Драган Кърджиев, Емил Бошнаков, Бохос Афеян, Николай Николов, Петър Щърбанов, Георги Първанов, Динко Чомаков, Коста Райнов и други.

Балетмайстори: Дора Вариева.

Корепетитори: Анна Пантева, Белина Милева (Селимска), Мери Разбойникова, Лили Бонковска, Ани Попова, Златка Костова.

В тази връзка ще спомена и имената на творците градили историята на театъра от 1972 до 1999 г.

Директори: Лиляна Жабленска, Живко Данов, Милчо Стефанов, Стефан Лалчев, Руслан Райчев, Михаил Ангелов, Иван Вульпе, Ивайло Кринчев.

Диригенти: Михаил Попов, Константин Матев, Чавдар Маждраков, Иван Вульпе, Красимира Костова, Иван Кожухаров, Ромео Райчев, Руслан Райчев, Михаил Ангелов, Ивайло Кринчев, Атанас Варадинов. И към тях добавям дългогодишният хормайстор Вяра Михайлова (1972 – 2010 г.).

Режисьори: Борислав Дионисиев, Радослав Цветков, Майа Славчева.

Художници: Антон Пиперов, Таньо Манолов, Тодор Станилов.

Балетмайстори: Люба Колчакова, Димо Врубел, Петър Луканов, Павлина Иванова, Хикмет Мехмедов.

Солисти: Иван Арабов, Иван Динков, Иванка Узунова, Найден Бороджиев, Надежда Вульпе, Кръстинка Чернева, Ксения Драгостинова, Тонка Карагъзова, Сребрина Славова, Вартухи Саркисян, Марин Илиев, Симеон Марков, Димитър Аргиров, Валентин Григоров, Мария Белчева, Валентина Чавдарова, Невена Скординова, Стефка Христова, Божидар Лазаров, Иван Янков, Людмила Лазарова, Любен Галинов, Капка Танева, Костадин Андреев, Надя Кисьова, Елена Вульпе, Ирена Петкова, Маргарита Баснарлова, Веселин Спасов, Тошо Герджиков и много други.

Корепетитори: на солистите – Дора Станилова, Райна Попова, Цветанка Христова, Дарина Куюмджиева, Здравка Кенова, Жени Лалчева; на хора – Златка Войкова; на балета – Маргарита Лозанова, Стефка Аргирова.

По-горе написаните имена са на хората, които са работили в Бургаска опера, но има и много други творци, които са гостували в театъра (солисти, диригенти, режисьори, художници), те също са дали своя принос за развитието ѝ.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Операта винаги е била и продължава да бъде актуална и привлекателна за автори, изпълнители и публика. Подобно на живота, оперната сцена не търпи застой. Това е пространство на отворени сетива към всичко прогресивно, но е и пространство с памет за изминатия път. Тема без край и винаги с продължение.

Съхраняването на спомена за делото и таланта на минали преди нас по пътя, по който ние вървим е необходимост. Те доказват, че изкуство се прави от хора със силен дух.

В оперното изкуството винаги ще греят звезди и те никога не са случайно изгрели на небосвода. Защото сцената може да бъде много жестока, а кариерата не се изгражда с късмет. Законите в изкуството са сурови – или можеш, или не можеш!

През последните години сме свидетели на противоречиво развитие на българския музикален живот. Икономическите катаклизми разрушиха голяма част от строената в продължение на много години българска музикална инфраструктура. Особено големи са пораженията в малките градове на страната, където изчезнаха професионални културни институти, а заедно с тях и вярната публика. Комерсиализираната медийна среда и пазарният фундаментализъм, наложен силово на оперни театри и оркестри, доведе до огромна криза в ценностната система на младото поколение. Този срыв е причина за парадоксална ситуация в нашия музикален живот, която отчасти е съпоставима с тази от преди повече от век. И тогава и сега има стотици хиляди български граждани, които не са посещавали оперен спектакъл, камерен или симфоничен концерт.

Много е сложно да се разказва за един оперен театър. Разказът за операта може да бъде аналитичен, подкрепен от цифри и факти, може да бъде и искрен, артистичен, такъв, какъвто е животът в един театър, с

цялата му сериозност. Постарал съм се да представя всичко, което съм намерил като архив за Бургаска опера именно по различен начин: и точен с цифри и факти, и емоционално-артистичен, защото и аз самият съм творец – човек на изкуството.

Съобразно целите, които си поставих е изградена и структурата на дисертацията:

- ❖ Увод.
- ❖ Културно-историческо минало на Бургас до 1955 г.
- ❖ Бургаска самодейна опера от 1955 до 1972 г.
- ❖ Държавна опера – Бургас от 1972 до 1999 г. (края на XX век).
- ❖ Заключение.
- ❖ Приложения.
- ❖ Библиография.
- ❖ Публикации по темата на дисертацията.
- ❖ Пояснителни бележки.

Считам, че дисертацията притежава ценно и полезно фактологично съдържание, включително голямо количество снимки за почти всеки спектакъл, с програми от първата постановка през 1955 до 1999 г., критики, рецензии, административни документи. Хронологично се проследяват премиерните спектакли в този период, най-ярките, от които с основание мерят ръст с постиженията на други оперни театри в страната. Откроен специално и дефиниран е приносът на творческите колективи – солисти, хор, оркестър, балет и технически персонал.

Изказвам сърдечна благодарност на всички, които ми помогнаха и оказаха съдействие при събирането на основните материали. Надявам се, че трудът ще послужи за по-нататъшни изследвания на музикалната история на Бургаска опера.

ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Смятам, че трудът има приносен характер, тъй като изводите, обобщенията и анализите са плод на задълбочен труд и работа, на упорито търсене и подбиране на материали, с цел да се допринесе за пълноценно написване на историята на Бургаска опера.

Изследвайки и анализирайки пътят, по който е преминал колективът на Бургаска опера достигнах до следните изводи и констатации, които считам за принос в историята на българското музикално-изпълнителско изкуство и на музикалния живот в Бургас.

- На базата на събраните материали, хронологично се проследява историята и развитието на Самодейна и на Държавна опера – Бургас в периода 1955 – 1999 г.
- За първи път се пише обстойно за Държавна опера – Бургас от 1972 до 1999 г.
- Разглеждат се не само тенденциите и многообразието на музикалния живот, но и влиянието и приносът на личностите родени и живели, или творили в град Бургас, в самодейната респективно и в държавната опера. Проследява се развитието на отделните художествено-творчески състави: солистичен, оркестров и хоров.
- Създаден е сериозен документален масив, резултат от няколко годишната ми изследователска работа, съдържащ рецензии, критики, публикации от книги, списания, вестници за операта и оперни певци, диригенти и режисьори. Комплектувани са програми от спектакли от 1955 до 1999 г.
- Особено значима е историческата стойност на интервютата, които направих с участници в създаването и в дейността на Бургаска опера – солисти, диригенти, директори, оркестранти, хористи, хореографи и технически персонал.

- Събрани са и много снимки от спектакли изнасяни през този 44 годишен период.
- Във втора и трета глава проследявам репертоарната и кадрова политика във времето, тенденциите при различните директори, техните концепции и посочвам връзката между ръководствата, поддържащи традициите, които създават облика на един театър.
- Проследява се историческият път от създаването на балетната трупа до 1999 г., нейният репертоар и постановъчни екипи. Пояснява се спецификата на балета и неговото развитие във времето.
- Отделя се особено внимание на музикално-възпитателната дейност, респективно на детските спектакли.
- Специално се анализира българският репертоар в Бургаска опера и важноста от представяне на български оперни заглавия на сцена.
- Посочени и описани са произведения, които са изпълнявани за първи път на оперна сцена в България.
- Участията на Бургаска опера в националните прегледи на оперните театри в Стара Загора и се посочват получените награди.
- В труда са изведени и анализирани върховите етапи в историята на операта, съответно и личностите в нея през този 44 годишен период.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Александрова, Ана.** Към професионално изграждане. – В: *Черноморски фронт*, 17 ноември 1976.
- Ангелов, Стоян.** На Бургаска сцена. – В: *Българска музика*, № 5, 1979.
- Андреев, Андрей.** „Имало едно време”. – В: *Българска музика*, № 3, 1970.
- Апостолова, Румяна.** Встрани от отъпканите пътеки. – В: *Народна култура*, № 17, 24 април 1987.
- Арнаудова, Боянка.** 25 години Народна опера Бургас. Център за пропаганда и информация при държавно обединение „Театър и Музика”.
- Атанасова, Мария.** Ивайло Кринчев дирижира „Реквием” на Верди. – В: *Бургас днес*, №1113, 10 юли 1996.
- Бакалов, Феодор.** Две балетни премиери. – В: *Музикални хоризонти*, № 1, 1978.
- Бикс, Розалия, Анелия Янева, Румяна Каракостова, Миглена Ценова.** Български музикален театър 1890 – 2001. София: Академично издателство „Марин Дринов”, 2005.
- Бикс, Розалия, Анелия Янева, Румяна Каракостова, Миглена Ценова-Нушева.** Български музикален театър 1890 – 2005. София: БАН Институт за изкуствознание, 2008.
- Бикс, Розалия.** На сцената – най-младата опера. – В: *Септември*, 10 декември 1973.
- Бикс, Розалия.** Бургас. – В: *Българска музика*, № 6, 1976.
- Бикс, Розалия.** Направи го! – В: *Черноморски фронт*, № 13093, 06 март 1985.
- Бикс, Розалия.** Движение по вярна посока. – В: *Черноморски фронт*, № 13436, 16 април 1986.
- Боздуганов, Никола.** – В: *Народна култура*, 14 януари 1977.

- Боздуганов, Никола.** Две извънстолични постановки. – В: *Музикални хоризонти*, № 7, 1980.
- Боздуганов, Никола.** „Службогонци” в Бургас. – В: *Българска музика*, № 2, 1982.
- Боздуганов, Никола.** Гершуин на българска сцена. – В: *Народна култура*, 23 март 1984.
- Боздуганов, Никола.** Лек ли е „лекият” жанр? – В: *Черноморски фар*, 18 ноември 1988.
- Бончев, Марин.** Светозар Донев – режисьорът. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски”, 2018.
- Бороджиева, Ася.** Мигове. Бургас: Писателско дружество Бургас, 2001.
- Бороджиева, Ася.** Храмът. Бургас: Димант, 2005.
- Ванков, Иван.** Изкуство вълнуващо и разбираемо. – В: *Черноморски фронт*, 27 април 1974.
- Ванков, Иван.** Одухотвореност и мъжество. – В: *Черноморски фар*, № 288, 08 декември 1987.
- Ванков, Иван.** За да оживее един музикален шедьовър. – В: *Черноморски фар*, № 32, 16 февруари 1988.
- Варадинова, Людмила.** Премиера на опера за деца. – В: *Черноморски фронт*, № 13599, 24 октомври 1986.
- Велков, Александър.** Музикално-сценично изкуство в Бургас. Бургас: Либра Скорп, 2019.
- Висока оценка за нашата опера в Кипър. – В: *Бургас днес*, 14 юли 1998.
- Гатев, Божидар.** Ще се превърнат ли празниците в Бургаски фестивал? – В: *Черноморски фар*, 20 юни 1989.
- Гатев, Божидар.** Оптимизъм от вчера. – В: *Черноморски фронт*, № 240, 06 декември 1989.
- Гатев, Божидар.** 40 години Бургаска опера. – В: *Море*, № 7, април 1996.
- Гатев, Божидар.** Бели и черни краски. – В: *Век 21*, № 21, 5 юни 1996.

- Германова**, Красимира. Прекланям се пред българските певци. – В: *Черноморски фар*, № 129, 04 юли 1989.
- Германова**, Красимира. – В: *Бургас днес*, 31 декември 1990.
- Германова**, Красимира. Артистите жадуват за внимание. – В: *Бургас днес и утре*, № 234, 18 декември 1993.
- Димитрова**, Людмила. „Лето 893” – В: *Българска музика*, № 2, 1977.
- Държавна Агенция „АРХИВИ” – Бургас.**
- Държавен архив – Бургас. Фонд № 1146, оп1, а.е.1.
- Държавен архив – Бургас. Фонд № 1146, оп2, а.е.24.
- Държавен архив – Бургас. Фонд № 1390, оп4, а.е.28.
- Държавен архив – Бургас. Фонд № 1762, оп1, а.е.36.
- Зингеров**, Димитър. Отново по откритите сцени. – В: *Българска музика*, № 9, 1989, с. 19.
- Инджов**, Александър. Културното министерство избра Бургас за опитно поле на музикалната реформа. – В: *Черноморски фар*, № 5, 12 януари 1998.
- Какво ще слушаме през месеца. – В: *Българска музика*, № 1, 1949.
- Какво ще слушаме през месеца. – В: *Българска музика*, № 10, 1952.
- Какво ще слушаме през месеца. – В: *Българска музика*, № 6, 1954.
- Карапетров**, Константин. „Бохеми” на Бургаска сцена. – В: *Художествена самодейност*, № 4, 1959.
- Карапетров**, Константин. На сцената на самодейците. – В: *Българска музика*, № 4, 1959.
- Карапетров**, Константин. „Луд гидия” в Бургас. – В: *Българска музика*, № 3, 1962.
- Карапетров**, Константин. Растежът на един млад колектив. – В: *Българска музика*, № 4, 1964.
- Карапетров**, Константин. „Мадам Бътерфлай” в бургаска опера. – В: *Българска музика*, № 4, 1967.
- Карапетров**, Константин. – В: *Черноморски фронт*, 5 януари 1980.

- Карапетров**, Константин. VI национален преглед на българското оперно, оперетно и балетно изкуство. – В: *Българска музика*, № 2, 1980.
- Коев**, Димитър. Единство на художествено-творчески усилия. – В: *Черноморски фронт*, № 9, 13 януари 1987.
- Манукян-Даскалова**, Юлия. С професионална отговорност към детската публика. – В: *Черноморски фар*, № 272, 19 ноември 1987.
- Манукян-Даскалова**, Юлия. Хореографията на Павлина Иванова преодоля гравитацията. – В: *Музикални хоризонти*, № 10, 1995.
- Минчева**, Кирила. Много добро начало. – В: *Черноморски фронт*, № 1609, 12 юли 1955.
- Михалева**, Сребра. Първостроители на Бургаска опера: Документална хроника 1902 – 1972. София: НИБ-А-Консулт, 2017.
- Павлов**, Веселин. Третият национален преглед на държавните симфонични оркестри. – В: *Българска музика*, № 11-12, 1954.
- Павлов**, Таньо. Обзор на културния живот в Бургас /1937 – 1997/. Бургас: Понтика принт, 1999.
- Пенев**, Велико. Оперен филиал в Поморие. – В: *Българска музика*, № 5, 1964.
- Пенев**, Велико. Радващо начало. – В: *Черноморски фронт*, № 5504, 16 декември 1964.
- Пенев**, Велико. Рецензия в два аспекта. – В: *Черноморски фронт*, № 5609, 18 април 1965.
- Пенев**, Велико. „Бохеми” на бургаска сцена. – В: *Черноморски фронт*, № 6899, 02 юли 1969.
- Пенев**, Велико. Музикалното минало на Бургас 1850 – 1944. Ямбол: ИПК Светлина АД, 2003.
- Петков**, Адам. Нова премиера на бургаската народна опера „Севилският бръснар”. – В: *Нефтохимик*, № 3, 8 март 1991.
- Петков**, Димитър. – В: *Черноморски фронт*, 18 май 1979.

Сагаев, Димитър. „Царицата на чардаша”. – В: *Българска музика*, № 4, 1961.

Смилкова, Смилена. ...В Бургас. – В: *Музикални хоризонти*, № 9-10, 1991.

Станчева, Елена. На бургаска сцена „Нестинарка”. – В: *Бургас през седмицата*, № 22, 1984.

Станчева, Елена. Премиера на балета „Пепеляшка”. – В: *Бургас през седмицата*, № 52, 17 декември 1984.

Стефанов, Милчо. Две премиери в Бургас. – В: *Музикален живот*, 15 юни 1983.

Ташев, Константин. „Фра Дяволо” на наша сцена. – В: *Черноморски фронт*, № 7489, 27 май 1971.

Ташев, Константин. Новата постановка „Бал с маски”. – В: *Черноморски фронт*, № 7728, 11 март 1972.

Теодосиев, Теодоси. Творческо предизвикателство. – В: *Черноморски фронт*, 05 февруари 1984.

Тинтеров, Стефан. Национални прегледи. – В: *Художествена самодейност*, № 8, 1956.

Интервюта с:

- Вартухи Саркисян – артист-солист. Бургас, юли 2019.
- Вяра Михайлова – хормайстор. Бургас, юли 2018.
- Детелина Димитрова – артист-хорист. Бургас, август 2019.
- Елена Станчева – артистичен секретар. Бургас, август 2018.
- Елена Вульпе – артист-солист. Бургас, август 2018
- Живко Данов – директор. Бургас, юли 2017.
- Иван Арабов – артист-солист. Бургас, април 2017.
- Ивайло Кринчев – диригент и директор. София, януари 2018.
- Йордан Ковачев – концертмайстор. Бургас, август 2017.

- Красимира Костова – диригент и директор. София, ноември 2018.
- Люси Захариева – артист-солист. София, май 2017.
- Любомир Дамянов – оркестрант. София, май 2017.
- Мария Белчева – артист-солист. София, април 2017.
- Маргарита Баснарова – артист-солист. София май 2019.
- Светозар Донеv – режисьор. София, март 2018.
- Сребрина Славова – артист-солист. Бургас, август 2018.
- Таня Ставрева – осветител. Бургас, август 2018.
- Хикмет Мехмедов – хореограф. Бургас, юли 2018
- Цветанка Христова – корепетитор. Бургас, юли 2017.

ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

1. Михайлов, Веселин – *Акценти от историята на Бургаска самодейна опера* – Докторантски четения, 17 май 2018 г. в НМА „Проф. Панчо Владигеров”.
2. Михайлов, Веселин – *Ретроспективен анализ на Културно-историческото развитие на град Бургас до средата на XX век* – Докторантски четения, 16 юни 2018 г. в НБУ.
3. Михайлов, Веселин – *Кратък обзор на първите 25 години Държавна опера – Бургас* – Докторантски четения, 15 май 2019 г. в НМА „Проф. Панчо Владигеров”.
4. Михайлов, Веселин – *Два паметни сезона* – в книгата за Руслан Райчев – Петър Райчев и Румяна Каракостова, „ГЕЯ-ЛИБРИС”, 2019г.

ПОЯСНИТЕЛНИ БЕЛЕЖКИ

ДСО – Държавен симфоничен оркестър.

ОК – Окръжен комитет.

БКП – Българска комунистическа партия.

ИК – Изпълнителен комитет.

ОНС – Окръжен народен съвет.

ГНС – Градски народен съвет.

ГК – Градски комитет.

ОС – Окръжен съвет.

ЦК – Централен комитет.

КИК – Комитет за изкуство и култура.

МС – Министерски съвет.

РСФСР – Руска съветска федеративна социалистическа република.

ДМТ – Държавен музикален театър.

КЗ – Кабелен завод.

НХК – Нефтохимически комбинат.

ДНА – Дом на народната армия.

ДМА – Държавна музикална академия.

НМА – Национална музикална академия.